

70. Yaş Gününde Korkut Boratav'a Saygı Toplantısı

Tarih Vakfı ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Tarafından Düzenlenen “70. Yaşında Korkut Boratav’a Saygı” Toplantısı Konuşmaları

Prof. Dr. CELAL GÖLE - Değerli konuklar, değerli hocalarım, sevgili Korkut Hocam ve çok değerli eşi Çiğdem abla, sevgili öğrencilerim,

Değerli Hocamız Korkut Boratav için düzenlenen bu anlamlı toplantıya hepiniz hoş geldiniz, onur verdiniz.

“70 Yaşında Korkut Boratav’a Saygı” başlığı ile bu toplantı, Fakültemiz ile Tarih Vakfı tarafından düzenlenmiştir. Salonu dolduran sizlerin bu anlamlı katılımı karşısında, toplantının adının tarafımızdan eksik ifade edildiğini düşünüyorum. Korkut Boratav Hocamıza toplantıya gelerek gösterdiğiniz bu sevgi dolayısıyla, toplantının adı bence “70 Yaşında Korkut Boratav’a Sevgi ve Saygı” olmalıydı. “Sevgi” kelimesini gerçekten unutmuşuz.

Prof. Dr. Korkut Boratav’ın 70. yaşı dolayısıyla düzenlenen bu toplantıda kendisi, eşi, ailesi ve siz sevenleri ile birlikte olmaktan mutluluk duyuyorum. Müsaadenizle, konuşmamın bundan sonraki kısmında kendisine “Korkut Ağabey” diyerek hitap etmek istiyorum.

Türkiye’nin yetiştirdiği önemli iktisatçılardan biri olan Korkut Ağabey, 1935 yılında Konya’da doğmuş, 1959 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirmiş, 1960 yılı sonunda da Fakültemize Maliye asistanı olarak girmiştir. 1964 yılında, “İktisat Doktoru” unvanını aldıktan sonra, 1964-66 yılları arasında Cambridge Üniversitesi’nde araştırmalar yapmış, 1972 yılında doçent olmuştur. 1974 yılında Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi’nde danışmanlık yapan Korkut Ağabey, 1980 yılında Ankara Üniversitesi Senatosu’na profesörlüğe yükseltilmiştir.

1983 yılı maalesef Korkut Ağabey gibi birçok hocamızın Sıkıyönetim Komutanlığı'na 1402 sayılı yasaya göre Üniversitedeki görevine son verildiği yıldır. Danıştay kararıyla yeniden Fakültemize dönen Korkut Ağabey, Fakültemizden 2002 yılında emekli olmuştur.

Kendisinin araştırma alanları, Uluslararası İktisat, İktisat Politikası, Gelişme İktisadı ve Türkiye Ekonomisi'dir. Halen Cumhuriyet Gazetesinde iktisat yazıları yazmaktadır. Korkut Ağabey, 1997 yılında TÜBA Hizmet Ödülü'nü de almıştır. Halkbilimci Pertev Naili Boratav'ın oğlu olup, üç çocuk babasıdır.

1989 yılında Danıştay kararıyla Fakültemize dönen Korkut Ağabey, bu dönemde Fakültemiz İktisat Bölümü Başkanlığını da yürütmüştür. Kendisiyle bu süre zarfında, Bölüm Başkanı olduğu zaman, gerçekten çok güzel günlerimiz, birlikte çalışmalarımız olmuştur. Kendisi, her zaman çok takdir ettiğim, yapıcı bir insandır. İnanılmaz şekilde insanlara katkıda bulunan ve kolaylık gösteren, sorunların üzerinden gelmesini çok iyi bilen tecrübeli bir ağabeyimizdir. Kendisinin, sorun çıkarmak için değil, sorunları halletmek için var olduğunu hep görmüş ve yaşamışım.

Korkut Ağabey, yasal yaş sınırından 2002 yılında kağıt üzerinde emekli olmuştur. Kağıt üzerinde emekli olmuştur; zira akademik faaliyetlerini ve gazete yazarlığını hepimizin bildiği gibi, çok anlamlı bir şekilde sürdürmektedir.

Hiç şüphesiz, öğretim üyeleri ve binlerce öğrenci yetiştirmiştir. O kadar fazla sayıda kitapları ve makaleleri bulunmaktadır ki; bunları burada saymak mümkün değildir.

Kendisi, çok yönlü üstün özellikleriyle Fakültemizin efsane hocaları arasında Mülkiye tarihindeki yerini almıştır. Yıllar geçse bile, bundan 50 yıl sonra bile geriye bakıldığı zaman Korkut Ağabey mutlaka görülecek, izlenecek ve değerlendirilecektir diye yüksek sesle düşünüyorum.

Bu anlamlı sevgi ve saygı toplantısı için, Tarih Vakfı Başkanına, yöneticilerine, değerli meslektaşım Şevket Pamuk'a, bu konuda gerçekten çok çalışan Ülkü Hanıma teşekkürlerimi sunuyorum. Onların sayesinde bu güzel toplantının yapıldığına inanıyorum

Bugünkü toplantıda, bildiğiniz gibi, İktisat Bölüm Başkanımız Ercan Uygur Hocam, daha sonra İlhan Tekeli Hocam, daha sonra da değerli meslektaşlarımız Tuncer Bulutay, Bilsay Kuruç, Ergun Türkcan, Oktar Türel, Şevket Pamuk hocalarımız ve ailesi adına da Ali Boratav birer konuşma yapacaklardır. Kendilerine de, bu toplantıya katıldıkları ve konuşma yaptıklarından dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Korkut Ağabeyin 100. yaş gününde de hep beraber bu salonda olmayı diliyorum.

Şimdi konuşmalarını yapmak üzere İktisat Bölüm Başkanımız Prof.Dr. Ercan Uygur Hocamızı kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. ERCAN UYGUR– Değerli Korkut Hocam, değerli hocalarım, değerli meslektaşlarım ve sevgili öğrenciler; hoş geldiniz.

Ben de konuşmama, Tarih Vakfı'na teşekkür ederek başlamak istiyorum. Korkut Hoca için bu toplantıyı onların girişimiyle yapıyoruz. Belirtmek isterim ki, kendisinin emekliliği nedeniyle Korkut Hoca için bir toplantı da İktisat Bölümü olarak biz yapmak istedik. Ancak Korkut Hoca'nın duyarlılığı nedeniyle maalesef böyle bir toplantıyı gerçekleştiremedik. Çünkü, geçmişte emekli olan başka bir hocamıza benzer bir toplantı yapılmamıştı. Korkut Hoca şöyle dedi: “Ona yapılamadı, bana da yapılmasa iyi olur.” Ve böylece, böyle güzel bir toplantıyı yapamadık.

İki sene evvel Korkut Hoca'ya Türkiye Ekonomi Kurumunda, Türkiye'de iktisat bilimine yaptığı katkılar ve iktisat eğitimine yaptığı hizmet dolayısıyla ödül verdik. Şunu da belirteyim, iki gün önce de, Korkut Hoca'nın 1960'lardan bu yana birlikte çalıştığı, birlikte asistanlık yaptığı, bazı başka hocalarımıza da ödül verdik. Bunlar arasında Bilsay Hoca ve Oktar Hoca da var.

Bu vesileyle hatırlatmakta yarar görüyorum: 1960'larda, Siyasal Bilgiler Fakültesinin İktisat Bölümü kadrosu içinde Sadun Aren, İsmail Türk, Orhan Türkay, Tuncer Bulutay, Korkut Boratav, Bilsay Kuruç Hocalarımız yer alıyorlardı. Kendilerini ve adlarını saymadığım diğer tüm hocalarımızı saygı ve sevgiyle anıyorum.

İktisat Bölümü içinde Korkut Hoca'nın ayrı bir yeri vardır. Daha sonra konuşacak olan meslektaşlarımız kendisinin iktisatçılığı ve iktisatçı kişiliği konusunda ayrıntıyla konuşacaklar. Bu nedenle ben bu konuda ayrıntıya girmek istemiyorum. Ancak kendi gözlemim birkaç özelliğini de belirtmeden edemeyeceğim.

Birincisi, iktisadın temel ürünlerini, özellikle klasik iktisat döneminin ürünlerini, aktarma özetlerden değil, asıl kaynaklarından okumuş olmasıdır. Bu bağlamda, özellikle yüksek lisans ve doktora tezleri ile ilgili değerlendirmelerinde uyarılar ve öneriler getirdiğine birçok kez şahit oldum. İkincisi, iktisatta farklı yaklaşımların olabildiğini kabul etmesi, ancak her yaklaşımın kendi içinde tutarlı biçimde ele alınması gerektiğini de vurgulamasıdır.

Korkut Hoca'nın benim gözlediğim bir diğer özelliği, sözlü üslubunun yumuşak

ve gerginlikten uzak olmasıdır. İktisat Bölümü içinde yaşadığımız bazı olaylarda bu özelliği ile tarafları çözüme doğru yönlendirdiğini gözledim. Buna karşılık yazılı üslubu sanırım daha sert olabilmektedir. Hocanın bir özelliği de, dışlayıcı olmamasıdır. Örneğin, karşıt görüşlerde olan iktisatçılar için, “O bu toplantıya gelmesin, diğeri şurada konuşma yapmasın” dediğini duymadım. Onun yaklaşımında değişik iktisadi görüşlere ve düşüncelere her zaman yer vardır.

Korkut Hoca'nın bu dışlayıcı olmama özelliği, sanıyorum Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin “dışlayıcı olma, farklı düşüncelere de yer vererek kapsayıcı ol” geleneği içinde oluşmuştur. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bu önemli demokratik özelliği, son zamanlarda bazı toplantılarda ve programlarda değişik görüşlerdeki kişiler tarafından dile getirilmiştir.

Biraz önce de dediğim gibi, daha sonra konuşacak olan değerli iktisatçılarımız Korkut Hoca'nın iktisatçılığını ayrıntıyla anlatacaklar. Sayın Dekan da Korkut Hoca'nın biyografik özetini yapmış oldu. Dolayısıyla ben bu noktada bitirmek istiyorum. Bu anlamlı, güzel toplantıya katıldığınız için, İktisat Bölümü adına çok teşekkür ediyorum ve Korkut Hoca'ya da nice yıllar diliyorum.

Prof. Dr. İLHAN TEKELİ - Efendim, Korkut Hocanın hayat hikayesi anlatılırken şimdiye kadar üzerinde durulmayan bir özelliği var: Tarih Vakfı'nın kurucu üyesi ve ilk yönetim kurulu üyesi.

Tarih Vakfı Korkut Hocanın 70'inci yaşı dolayısıyla böyle bir toplantıyı örgütlemeye karar verdiği zaman, böyle bir toplantının yapılacağı en uygun yer olarak Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni düşündü. Sağolsunlar, SBF yöneticileri bu önerimizi beklenildiği üzere çok sıcak olarak karşıladılar da bu toplantıyı birlikte yapma olanağımız doğdu.

Aslında, bugün burada Korkut Boratav'ın 70 yılını sağlıklı olarak -eski deyişleriyle- idrak etmesinin kıvancını bölüşmek için bir araya gelmiş bulunuyoruz ve ben salona bakıyorum, bunu bölüşmek isteyenler çok fazla ve Sayın Dekanın da dediği gibi bu sevgi halesi, bunun en açık kanıtı.

Bu toplantıda söz alacak çoğu aynı kuşaktan olan konuşmacılar Korkut Boratav'ın kendisi ve çalışmaları hakkında çok ayrıntılı sunuşlar yapacaklar. Ben daha farklı bir noktadan çıkarak sunuşumu yapacağım. Burada konuşacakların çoğu da, Korkut Hoca gibi, 1960'lı yıllarda sosyal bilimlere giren o zamanın genç kuşağı. Artık onlar, ya emekli oldular ya da emekliliklerinin arifesindedirler. Bu kuşağın tümünün bir değerlendirmesini yaparsak, ilginç bazı özellikleri olduğunu görürüz. Bu kuşağın eğitimlerini yaptıkları 1950-1960 arası, Türkiye'nin çok partili bir siyasî hayata girmiş

olmasına rağmen, Türkiye’de düşün hayatının en kurak dönemi olmuştur. Demokrasiye geçilmesine karşın 1950-1960 arasında ciddi bir düşünsel yeşerme, canlanma ortaya çıkmamıştır. Ama 1960 sonrasında, birden toplum bilimlerinde yeni bir açılım ve canlanma yaşanmaya başlamıştır. Bu canlanmanın nedenlerini araştırdığımız zaman birkaç temel nedenin bulunduğunu görüyoruz. Bunlardan birincisinin, 1961 Anayasası’nın sağladığı bir özgürlük ortamı ve bu özgürlük ortamı içinde gelişen sol hareketin getirdiği düşünsel canlanma olduğu söylenebilir. Türkiye bu dönemde ilk defa, siyasi hayatında meşru olarak sola, arada sırada baskılar olsa da, belirli bir şekilde açılmış oldu. Tabii bu gelişme Türkiye’de Marksizmin yeni ve önem verilen bir paradigma olarak -ekonomide olsun ve diğer sosyal bilimler alanında olsun- girmesini ve öğrenilmesini sağladı.

İkinci önemli gelişme, bir anayasal kurum olarak Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması oldu. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla birlikte, sosyal bilimlerin toplumun gelişmesine yol gösterebilecek bir faaliyet olduğu hissedilmeye ve bunun etrafında bir gelişme olmaya başladı. Aslında, 1960’lı yılların başına baktığımız zaman, sosyal bilimlerde hakikaten çok az bir birikimimiz olduğunu görüyoruz. Bir kere bilim insanlarının sayıları çok azdı -çok çok azdı sayıları- bilgiler de o kadar derin değildi. O yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı, Planlama Dergisi’ni çıkarıyordu. O dergilerin birinde, şimdi hiçbir dergide yayınlanması akla bile gelmeyecek yazılar vardı. Mesela, yazılardan biri, “Elastisite nasıl hesaplanır?” idi. Tabii böyle bir yazının yayınlanması o günlerdeki sosyal bilimler bilgisinin düzeyi ve yaygınlığı hakkında bize iyi bir gösterge sunuyor.

Tabii günümüzde çok farklı bir noktadayız. Akademisyenlerin sayıları çok arttı, her yerde eşit olmasa da kalitede bir yükselme ve bilgide derinleşme gerçekleşti. Bana göre, bu birikimin önemli faktörlerinden biri, şimdi emekli olan bu 1960’ların kuşağı. Bu 1960’lar kuşağı, Türkiye’yi o daha sığ ve sayıca az bir sosyal bilimler dünyasından, çok daha büyük ve daha derin bir sosyal bilimler dünyasına taşıyan kuşak oldu diye düşünüyorum.

Şimdi, bu kuşağın içinde Korkut Boratav’ın özel bir yeri var. Bir kere, her zaman bu kuşağın o genç kadrosu içinde önde gelen, fark edilen, saygı duyulan ve sosyal bilimler camiasının diğer bilim insanlarından biraz farklı bir yere koyduğu bir kişi oldu. Biraz önce Bölüm Başkanı arkadaşımızın söylediği gibi, insanlarla iyi ilişki kurması, açıklığı buna olanak sağladı. Ama, tabii bu saygınlığı esas sağlayan yayınları oldu. Bu toplantı dolayısıyla ben kütüphaneme bir baktım -yayınlarnın oldukça büyük bir bölümü var, hepsi olmasa bile- bunlara baktığımız zaman, mesela Foucault’nun kullandığı “bu bir kişinin eseri” denilen, yani bu tüm faaliyetleri içeren bütünlüğe baktığımız zaman, bunun tümünün içinde önemli bir tutarlılık olduğunu görüyoruz,

bir bütünlük var. Tabii, bu bütünlüğü sağlayan nedenlerden biri, temel paradigma olarak ekonomi politik üzerinden yazılmış, geliştirilmiş analizler olması. Ama, kitaplara ve makalelere baktığımız zaman bu çalışmaların bir başka özelliği göze çarpıyor: Korkut Boratav, hep o sırada, kendi ilgilendiği alanda Türkiye'nin gündeminde merkezi konumda olan bir sorun üstüne yazı yazmış. Yani, işte o biraz tehlikeli sularda dolaşmamak gibi tutumlara çok fazla yüz vermemiş. Yani, entelektüel olarak da ilginin en çok yoğunlaştığı ve toplumun ihtiyacı olan konularda yazmış.

Bunlara baktığımız zaman şöyle bir sıra ortaya çıkıyor: Bunlardan ilk yazdıkları, örneğin tezleri, bunlar planlama ve özellikle sosyalist planlamanın ne olduğu, niteliği hakkında yoğunlaşmış. Bu çok önemli. O yıllarda ne vardı Türkiye'de; insanlar solu öğrenmek istiyordu; bunun temel meselelerinden birinin planlama olduğu biliniyordu ama, bu sosyalist planlamanın ne menem bir şey olduğu da çok bilinmiyordu. Onun için, o kitaplar aslında sosyalist planlamanın ne olduğunun kavranılmasında çok etkili oldu.

Sonra yeni bir seri geliyor, bu serinin ilgi alanında Türkiye'de bölüşüm sorunu ve gelir dağılımı temel ve merkezi konumda bulunuyor. Günümüzdeki çalışmalarında da paylaşım sorunu o merkezi özelliği koruyor, hep Boratav'ın gündeminde kalıyor.

Sonra bir başka sorun odağı var, o da Türkiye'nin o yıllarda gündeminde ön planda yer tutan, bugün gündemden büyük ölçüde kalkmış olan, Türkiye'de kırsal kesimin kapitalistleşme sürecinin nasıl kavranılması gerektiğidir. O konuda daha sonra, belki de aynı tarihlerde Türkiye'de çok özgün katkılar yapıldı. Oradaki ilk katkılardan birini, devamlı olarak referans verilen bir kitabı, Korkut arkadaşımız yazdı.

Daha sonra bir başka seri geliyor, o seride, Türkiye'nin kalkınma öyküsünü ta İttihat Terakkilerden beri günümüze kadar kuran, bir çeşit "long dureé" denilebilecek türde uzun erimli tarih analizleri var.

1980 sonrasında da çalışmaları bunalım ve ekonomilerin yeniden yapılanması sorunsalı üstüne yoğunlaşıyor.

Bunların tümüne birden baktığımız zaman, bunların hepsinin de, hakikaten, kendi döneminin temel merkezi sorunları olduğu görülüyor.

Bir diğer önemli husus da Korkut arkadaşımız merkezi ve güncel soruları ele almasına karşın, bu soruları iktidarların bakış açılarından değil, hep muhalefetin bakış açısından ortaya koymasındır. Kanımca, benim sezgilerime veya gördüklerime

göre, insanlar Korkut'un bu görüşlerine katılmasa bile, bu görüşlere, bunun arkasında ciddi çalışmalar olduğu için her zaman saygı duydular. Korkut arkasında ciddi araştırma bulunmayan bir şeyler söylemedi. Sanıyorum ki Korkut'a bu özgün yerini ve saygınlığını kazandıran da, ancak ciddi bir araştırmaya dayanarak konuşmak tutumu oldu.

Daha fazla ayrıntıya girmeden sözlerimi burada bitirirken Korkut dostuma verimli, sağlıklı nice yıllar diliyorum.

Prof. Dr. TUNCER BULUTAY – Bu salonda konuştuğum için mutluyum. Çok sıkıntılar çektiğimiz salon budur değil mi Dekanımız Cevat Geray ? Ama şimdi çok daha güzel bir yer olmuş. En azından koltukları yenilenmiş.

Efendim, Korkut için konuşacağım, çok değerli bir arkadaşım için konuşacağım için de mutluyum.

Biraz gerilere, işe nasıl başladığımıza giderek başlayacağım. Ben, 1957 yılında Mülkiye'den mezun olup asistan oldum. Sanıyorum Korkut 3 yıl sonra, 1960 yılında asistan oldu. Aynı yerde çalıştık. Fakülte o zamandan beri herhalde birkaç onarım geçirdi ama, en köklü onarım 1960'larda yapıldı. Ondan önce hepimiz enstitülerde oturur, çalıştık. Maliye Enstitüsü, Dış İlişkiler, İdari Bilimler diye. Bizimki Maliye Enstitüsü idi, şimdiki Dekanlığın karşısında yer alırdı. Büyük bir salondur. O salonun yanında da küçük bir salon vardı. Bütün Maliye Enstitüsü mensupları o salonda otururduk, büyük salonda. Maliyeci hocalarımız da daha çok küçük salonda otururdu.

Değerli hocalarımız vardı. Sadun Aren Hocamı ve Nejat Bengül Ağabeyimi özellikle vurgulamak istiyorum. İktisat eğitimine en büyük katkıyı getirenlerin, bu hocalarım olduğu kanısındayım. Sadun Bey, Allah uzun ömür versin, hâlâ aramızda, hâlâ bizi aydınlatmaya devam ediyor. Nejat Bengül Hocamızı ise çok genç yaşında maalesef yitirmiştik.

O zamanki Mülkiye ortamına dair şunları vurgulamak istiyorum: Ben girdiğimde, yani 1950'lerde Türkiye'de ve dünyada iktisat alanında önemli değişimler yaşanıyordu. Mülkiyenin yaşadığı en önemli değişim, okuldan fakülteye geçmek şeklindeydi. Okul idi ondan önce, hocaların önemli bir kısmı akademisyen değildi, akademisyenler de vardı tabii aralarında ama, bürokrat kökenli birçok hoca vardı. 1950'lerden sonra Fakülte olması sonucunda akademik kariyer ve akademisyenler ağırlık kazandılar; bu, giderek eğitime ve hepimizin gelişmesine yansdı.

Diğer bir değişim, dünyada olan bir değişimdi. İktisat değişiyordu; İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisat daha ziyade çözümleme niteliğinin ağır bastığı bir disiplin

haline geliyordu. Kurumcu ve betimleyici çözümler, yerlerini daha çok çözümleneci yaklaşımlara bırakıyordu. Bu gelişmenin tümüyle çok iyi olduğunu düşünürdüm ama, şimdi biraz tereddüt ediyorum; çünkü gelişmede eski görüşlerin önemli katkıları bir bakıma gözardı edildi. Burada, en başta kurumcu ekonomiyi, sosyalist ekonomiyi kastediyorum. Bunlar gözardı edilerek, çözümlenme yönü egemen kılındı. Bunları tartışma yeri bura değil.

Diğer bir değişme de iktisattaydı ve bu da genel olarak Fransız ve Alman ekolünün yerini Anglosakson geleneğinin almasıydı. Bizden önceki hocalarımızın yetişmesi, daha ziyade Fransız ve Alman ekollerinin etkisi altındaydı. 1950'li yıllarda Anglosakson ekonomisi ve anlayışı, sonra da Amerikan ekonomik okulu, Türkiye'ye ve bizim Fakülteye geniş ölçüde egemen oldu. Bu genel değişme ortamında yetişen bir kuşak idik sanıyorum.

Bizim yetiştiğimiz ortamın üstünlükleri olduğu kanısındayım. Bizi yetiştiren bu ortamın, yani hocalarımızın Türk iktisadına katkıları getirdiği kanısındayım. Bir de, Mülkiyenin bazı özellikleri çok önemliydi. Fakültenin bir özelliği, disiplinlerarası bir eğitim vermesiydi. Verilen, çeşitli dallardan oluşan ve bunlar arasındaki ilişkiye, iletişime dayanan bir eğitimdi. Ben, bunun çok yararlı olduğunu sanıyorum. Bunun da farkına, her zaman olduğu gibi, sonradan vardık.

Mesela Profesörler Kurulu vardı, o zamanlar -Korkut da iyi hatırlayacak- bu kurulda geçirdiğimiz zamanı biraz zaman israfı sayardık. Ama sonra gördük ki, en azından ben gördüm ki, hiç de israf değilmiş, tersine o toplantılardan çok şey öğrenmişiz. Çünkü, çeşitli görüşler vardı, çeşitli disiplinlerin bakış açıları vardı ve bunlardan çok geniş ölçüde ve bir nevi bilinçaltı bir yolla, yani otomatik bir şekilde yararlanıyorduk. İktisatçılar dışındaki arkadaşlarımızdan ve hocalarımızdan çok şey öğreniyorduk. Bunu, bugün çok çok önemli bir avantaj, bir ayrıcalık sayıyorum.

Buna koşut bir özellik Mülkiyenin o zamanki ortamının çok önemli bir özelliği, Fakülte akademik ortamında çeşitli görüş yelpazelerinin varlığıydı. Yani, tek bir görüş yoktu. Solcu görüş de vardı, sağcı görüş de vardı ve bunların çeşitli biçimleri vardı. Bunlardan da çok şey öğrendiğimi şimdi çok daha iyi kavrayabiliyorum. Çünkü, benim kanaatime göre, insanlar daha çok kendisinden farklı olan insanlardan öğrenirler. Kendi görüşlerini de kendilerinden farklı düşünen insanların argümanlarına dayanarak geliştirebilirler. Yani, insanın kendi kuramını geliştirmenin en sağlam yolu, kendisine zıt fikirlerden yararlanmaya çalışmasıdır diye düşünüyorum.

Fakülte'de, 1960'lı yılların başlarında öğrenciler düzeyinde de aynı verimli çeşitlilik ve yüksek kalite egemendi. Solcuların ağırlıkta olduğu bilinen Fakülte'de, o yıllarda,

sonra çeşitli alanlarda, örneğin siyasal alanda önemli roller üstlenecek, herkesin bildiği, birçok değerli sağcı eğilimde öğrenciler de barınmış ve gelişmişti.

Tabii, Fakültemizin en büyük avantajı, o zaman da, zannediyorum geniş ölçüde bugün de, öğrencisinin çok kaliteli olmasıydı. İnsan, benim gördüğüm, en çok öğrencisinden ve özellikle asistanı olan öğrencisinden öğreniyor. O ortamda çok değerli bilim insanları yetişti. Bunları saymaya kalkmaya teşebbüs etmiyorum, ama bunlar her yerde bilinen kişilerdir. Bunlardan birisi de, çok değerli arkadaşımız Korkut Boratav'dır.

Şimdi, Korkut Boratav hakkında bazı gözlemlerimi belirteceğim. Ondan önce, İlhan Tekeli'nin söylediklerine karşı çıkmak istiyorum biraz. "1950 dönemi çok kısırdı" dediler. Benim Mülkiyedeki öğrencilik ve asistanlık deneyimime uygun düşmüyor bu görüş. Benim Mülkiyedeki deneyimimde kısır bir ortam yoktu. O kadar kısır bir ortam olsaydı, zaten 1960 yılları ortaya çıkmazdı. Mesela, bir Nejat Bengül olmasaydı -başkalarını bilmiyorum ama- ben ve arkadaşlarım olmazdık. O ortamda güçlü bilimsel etkinlikler vardı. Örneğin, çok kaliteli ve etkin bir Forum Dergisi vardı. Bu dergi sonraki planlama gelişmelerinin, 1961 Anayasası'nın temellerinin oluşmasına büyük katkı getirmiştir.

Bunlarla şunu söylemek istiyorum: Benim hocalarımın yarattıkları Mülkiye ortamı, 1950'lerdeki Mülkiye ortamı, çok sağlıklı, çok kaliteli bir ortamdı. Sadece İktisat Bölümü için söylemiyorum, her bölüm için öyleydi. Özellikle Seha Meray'ı vurgulamak istiyorum.

Şunu da belirtmek istiyorum: "Türkiye'de iktisat geridir" deniliyor. 1950'lerde de geridir deniliyordu. Ben buna da katılmıyorum. Samuelson'u, Solow'u, Arrow'u okuyunca gördüm ki en fazla 10 yıl fark vardır Türkiye ile bunların arasında. Solow da, Arrow da hocalarından, bizimkiler gibi şikayet ederler. Yani, Türkiye, en azından iktisat bakımından Anglosakson ya da Amerikan ekonomisinden öyle çok da geride değildir, belki en fazla 10 yıllık bir fark vardır. Belki daha önemli olarak, neoklasik iktisat kuramı bizim iktisat anlayışımıza, Anglosakson iktisadına egemen olduğu kadar hakim değildir. Bu da yine bizim hocalarımızın büyük katkısı sonucudur.

Bunlardan sonra Korkut Boratav hakkındaki görüş ve değerlendirmelerimi anlatacağım.

Biraz önce çözümlenme, iktisada girdi dedim ve bu arada matematik de girdi. Matematik eskiden yoktu, sonra girdi. Matematik, Ekonometri, Programlama okutulur oldu. Bence Korkut'un temel katkılarından biri, çok fazla matematik bilmeden de birinci sınıf iktisatçı olunabileceğini göstermesidir. O denli kaliteli ürünler

üretti ki, matematik olmasa da bu iş yapılabilir kanısını yerleştirdi. Bu çok önemli bir şey. Şöyle bir hava oluştu son zamanlarda: Matematik olmadan bu işler yapılmaz diye. Bu görüşün doğru olmadığını gösteren en belirgin örnek Korkut Boratav'dır.

İkinci bir katkısı, aynı yönde bir katkısı, Neoklasik iktisatçı olmadan da birinci sınıf iktisat yapılabileceğini kanıtlamış olmasıdır. Bu da çok önemli bir katkıdır. Benim çok şikayet ettiğim, son zamanlarda daha çok şikayet ettiğim bir olay, Türkiye'de iktisadın neoklasik iktisatla özdeş sayılmasıdır. Yani, iktisat denilince, sadece neoklasik iktisat var sanki. Türk iktisat eğitiminde bunun kadar zararlı bir şey olamaz diye düşünüyorum. Çünkü, iktisatta birçok eğilimler, kuramlar vardır ve böyle kuramlar olmazsa zaten bir alan gelişemez; Marksçı ekonomi de bunlardan biridir. İlk sınıflarda mutlak surette çeşitli kuramların, çeşitli bakış açılarının anlatılması lazımdır. İşte, bu konuda da Korkut bence çok önemli bir katkı getirmiş, Neoklasik İktisadın ilkelerine dayanılmadan da birinci sınıf iktisat yapılabileceğini göstermiştir.

Diğer önemli bir katkısı bence şudur: İktisat ya da bilim yaşamı bir meslek hayatı değildir. Meslek alınır, bilim yaşamına ihanet edilir diye düşünüyorum. Bilim hayatı bir yaşam biçimidir, meslek değildir. Buna tabii çeşitli eleştiriler de getirilebilir. Hatta, iktisat hocaları için, bilimi meslek olarak alanlar ve yaşam biçimi seçenler diye bir ayırım da yapılabilir. Ama ben bilim yapmanın bir yaşam biçimi olduğuna önem veriyorum ve bu davranışı gösteren arkadaşlarımızın arasında da Korkut'u görüyorum.

Burada dünya ve Türkiye üniversitelerine egemen olma amacındaki ticarileşme eğiliminin büyük sakıncalarını da belirtmek istiyorum. Bence üniversite ve bilim değerleriyle ekonomik değerler arasında büyük bir uyumsuzluk vardır. Üniversite eğitiminde temel amaç bilim gerekçelerini her şeyin üstünde tutmak, öğrencilerin bilişsel güç ve yeteneklerini geliştirmek, genel olarak toplumun düzeyini yükseltmek olmalıdır. Ticarileşen ders izlenceleriyle bu amaçları gerçekleştirmek olanaksızdır. Korkut Boratav'ın da bu görüşleri paylaştığını biliyorum.

Akademik kariyerde 'doktor olunur, doçent olunur, profesör olunur, ondan sonra da kitaplar kapatılır' eğilimi vardır. Bu eğilim, eskiden çok yaygındı, şimdi ne kadar yaygın olduğunu bilmiyorum ama, yaygın olmadığını da sanmıyorum. Bu çok sakıncalı bir yoldur. Bilim, bir yaşam biçimidir ve ömür boyunca sürdürülür ya da sürdürülmelidir. Asıl çalışma da zaten profesör olduktan sonra yapılır.

Çünkü, profesör olduktan sonra insan daha özgürdür. Özgür olmadan, konuyu sevmeden, yaptığın şeyleri sevmeden bilim yapılabileceğine ihtimal veremiyorum. Başkalarının beğenisini esas alarak, o beğeniye erişebilmek için bilim yapılabileceğini kabul edemiyorum. İnsan kendisini ne ilgilendiriyorsa onu yapmalıdır. Bilimin esası

budur. Kişi, bir yükselme yolu kalmadığı için, artık kimseye kendisini beğendirmek zorunda olmadığı için, çok daha özgürdür ve çok daha iyi bilimsel katkı yapar. Korkut'un katkıları da, profesör olduktan sonra ve bugün de, oluşmakta ve gelişmektedir.

Diğer bir noktayı da belirtmek istiyorum. İnsanlar yaşlanınca özellikleri daha iyi ortaya çıkıyor diye düşünüyorum. Eskiden öyle düşünmezdim (Zaten benim bilimsel yaşamım, hep eski bildiklerimin yanlış olduğunu öğrenmekle geçti. Ama, o arada çok şey öğrendim). Bugün bazı yerlerde, bazı yayınlarda bazı görüşleri, bazı taraf tutuşları görüyorum. Ben bu yazarların gençliklerini de biliyorum. O gençliklerindeki tavırlarıyla şimdiki görüşleri birbirlerine tamamen zıt. Yani, neredeyse bir adamı almışsın, yerine karşıtını koymuşsun. Mesela, eskiden sosyalist ise şimdi faşizm alanlarında at oynatıyor.

İnsan yaşamı boyunca elbet değişir ve değişmelidir. Ama değişimin nedeni, güdüsü önemlidir. Neden para ya da makam edinmek olunca değişme saygın sayılamaz. Değişme, gelişme temel değerlerde tutarlılık korunarak gerçekleştirilmelidir. Korkut o yönden bir örnektir. Bütün yaşamı boyunca tam bir tutarlılık içerisinde değerlerini, kişiliğini koruyabilmiş, geliştirebilmiştir.

Burada son zamanlarda öğrendiğim bir şeyi de belirtmek istiyorum. İnsanda genetik özellikler daha çok yaşlandığında ortaya çıkarmış. Yani, genetik özellikler gençlikte değil, daha çok yaşlılık dönemlerinde egemen olurmuş. Bu bana çok ilginç bir gerçek gibi geldi. Gerçekten de öyle, insan yaşlandıkça dedesine, babasına benziyor yetenekleri de o zaman belirginleşiyor. Yani, galiba gençlikte biraz cila önde oluyor, sonra esasa rücu ediliyor, eski tabirle.

Bu yönden de bir noktayı belirtmek istiyorum: Ben, Korkut'un annesini, babasını tanıma olanağını da, şansını da, gururunu da elde ettim. Pertev Naili Boratav son derece yetenekli, bilgili ve son derece çelebi bir insandı. Kendisiyle konuşmak, bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak olanağını elde eden nadir kişilerden biriyim. Kendisine büyük saygı duydum. Kendisini tanımlamaya çalıştığım zaman "Korkut'u al, biraz yaşlandır, odur" derdim.

Son bir noktayı eklemeyi görev sayıyorum. Fakültedeyken başında bulunduğum Kürsünün mensuplarından Ercan Uygur, Korkut hakkındaki kanaati söyledi, ne kadar değerli bulduklarını açıkladı. Ben, iki arkadaşımın daha görüşlerini belirtmek istiyorum. Biri Hasan Ersel, bana dün telefon etti. Böyle bir toplantıya katılacağımızı öğrenince "Benim şu görüşlerimi de belirt" dedi. Biz onunla ve Serim Timur'la gelir dağılımı araştırmasını yaparken, bizden daha önce o konularda uğraşmış, o alanlarda katkı getirmiş olan Korkut'un çalışmalarından çok yararlanmıştık. Biraz daha genel tuttu Hasan Ersel ve dedi ki: "Sadece o konuda değil, tüm konularda Korkut Bey benim

Bilsey Kuruç ve Korkut Boratav çalışırken...
Fotoğraf Orhan Türkay tarafından çekilmiştir. SBF Dekanlık katı koleksiyonundan alınmıştır.

gelişmeme çok büyük katkılar getirmiştir, çok değerli bir Hocamızdır. Kendisi hakkındaki bu görüşlerimi konuşurken de ifade ederseniz sevinirim.” Onu zevkle ve katılarak belirtiyorum.

Diğer arkadaşım da Yılmaz Akyüz’dür. Yılmaz Akyüz’ü belki bazılarınız tanıyorsunuz, çok değerli bir kişidir. Biliyorsunuz, UNCTAD’ın baş iktisatçısıydı, uluslararası üne sahiptir. Fakültede uzun yıllar hocalık yapmış bir arkadaşımızdır. Onun Korkut hakkındaki değerlendirmelerini biliyorum, çok güvenirdi Korkut’a. Tanıyanlar bilir, Yılmaz Akyüz öyle herkesi kolayca beğenmez. Çok değerli olması lazım onun birisini beğenmesi için. Korkut’u çok beğendiğini biliyorum. Ayrıca, Korkut UNCTAD’ta çalıştığında, oradaki çalışma arkadaşları arasında da büyük bir saygı ortamı yarattığını ben Yılmaz’dan defalarca işittiğimi anımsıyorum. Yani, sanıyorum biz bütün kürsümüzle –Nuri Yıldırım da buna dahildir- Korkut’a büyük bir saygı duyduk. Ondan birçok şey öğrendik. Dolayısıyla şükranlarımızı da ifade etmek istiyorum.

Son olarak, Çiğdem Hanım hakkında çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Hepinizin bildiği gibi, bir kimsenin eşinin başarıları üzerindeki büyük katkısını inkâr etmeye olanak yoktur. Esasında bunlar herkesin bildiği bir şeydir. Bence, Çiğdem Hanım olmasaydı, Korkut da belki, bu kadar değerli olmazdı.

Yanılmıyorsam Çiğdem, Korkut Boratav çiftinin iki oğulları ve bir kızları vardır. Çocukların güzelliğini gözlemiştir. Sanıyorum bu güzellik anneleri tarafından gelmektedir.

Efendim, kendilerine çok sağlık, mutluluk, başarı içerisinde uzun ömürler dilerim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. BİLSAY KURUÇ – Bu konuşmayı yapmak benim için çok zor; çünkü Korkut’un burada otururken ne kadar sıkıldığını biliyorum. Bir yandan memnun oluyor gizli gizli ama, esas olarak da sıkılıyor. Benim için de zor; çünkü, bu Korkut benim kardeşim gibidir. Yani, insan kardeş gibi yakınına, hele böyle hayatta çok başarılı olmuş, kendini gitgide geliştirmiş yakınına, “yahu, sen ne muazzam adamsın” filan demez. Dese dese, benim gibi: “Tamam oğlum, iyi yapıyorsun, iyi gidiyor” falan der. Onun için, pohpohlamam imkânsız. Fakat pohpohlamazken de, bazı şeyleri de esirgememek problemi var. Şimdi iki arada bir dereyiz yani.

Ankara ortamına ben İstanbul’dan geldim. İki sene askerlik yaptım, sonra da Siyasal Bilgilere girdim, bir dışarılıklı olarak. Orada, ilk dışarılıklı adam olduğum için mi, yoksa hepimizin bildiği özelliklerden mi veya ikisi birden mi, önce gözüme çarpan bu oldu ve Korkut ile buluşmamızın bir belgesi de, Celal’in çok güzel düzenlediği

koridorlarda vardır. İkimizin Orhan Türkay tarafından çekilmiş bir fotoğrafı var orada. Korkut'la ikimiz de yeni asistanız, ben daha yeniyim herhalde. Böyle bir şeye bakıyoruz, Korkut parmağını uzatmış. O fotoğrafı sonra Sadun Bey görünce: "Bunlar iki kere ikinin kaç olduğunu bulmaya çalışıyorlar" demişti.

O tarihten başlayan bir kardeşliğimiz var. Şu manada: Mesela, ben hastalanırım yerimden kımıldamayacak şekilde, bu beni alır hastaneye götürür, doktora teslim eder. Bir daha hastalanırım, götürür yolda otomobilin lastiği patlar, lastik değiştirilir, tekrar gideriz filan. Böyle şeyler normal hayatımızda olan şeylerdir. Bütün bunları Tuncer'in anlattığı şekilde sanki bir tiyatro sahnesini başka insanlarla, kendilerinden birçok şeyler öğrendiğimiz insanlarla paylaşmışız gibi, işte o 1960'lı yıllardan başlayarak, yani Türkiye'nin şimdi bize istisnai gibi görünen ferahlama, rahatlama, özgürleşme ortamında birlikte yaşadık, birçok şeyi birlikte paylaştık. Yine, Tuncer'in saydığı isimlerle, yani bu Fakültede Sadun Bey, Korkut'un kürsü hocası Bedri Bey, Aziz Bey, bugün aramızda olmayan Mehmet Selik...

O tiyatro sahnesi hep devam etti ve o sahne devam ederken, bana Korkut'un kişiliği hep olgunlaştı gibi geliyor ama şöyle bir soru sonradan aklıma takıldı: Yahu, bu adam zaten olgun bir adamdı. Yani, benim tanıdığım anda da, gençken de olgun bir adamdı, fakat gitgide de olgunlaştı, tuhaf bir şey!.. Herkesin bu Fakülte çatısı altında, üniversite çatısı altında, Türkiye'nin o dönemindeki konjonktürün içinde geçerken derece derece belki yaşadıklarıyla olgunlaşması sürecinde de daha da olgunlaştı ve ne kadar olgun olduğunu anlatmama gerek yok. Arkadaşlarımız çok güzel anlatıyorlar.

Aynı tiyatro sahnesi içinden geçerken de, bir sosyal bilimcinin Türkiye'ye özgü -başka yerlerde de rastlanan şekilde ama- zorlukları içinden geçti. Bu zorluklar bugün bize zorluk gibi görünen, görünebilecek olan çok basit şeylerden başlar. Mesela, Korkut'larda akşam yemek yenir, yemek masası toplanır, ondan sonra Korkut kitaplarını çıkarır, yemek masasının üzerinde bildiğimiz o araştırmaları filan yazar. Bu bize, bugün zorluk gibi görünür; yani, bugünün teknik olanakları içinde. O kadar ki, hep o yemek masasında yazar. İşte, burada Tuncer'in dediği ortamda çalışırız, fakat akşam o gider sofraya toplandıktan sonra orada yazar. Hatta uzun süre sonra, şimdi uzun zamandır güzel bir evde oturuyorlar, ayrı odası var. O zaman dedim ki: "Oğlum, sen bir daha bir şey yazamayacaksın, yemek masasında çalışmak yok". O dönemde çok şey üretmiştir.

Zorlukların ciddi olanı tabii -şaka olanı yanında- başkaydı. Türkiye'de sosyal bilimci "Sen değişecek misin, değişmeyecek misin?" diye bir sınava mahkûm edildi. Bu, başından beri vardı. "Sen birtakım şeylere inanan bir adamsın, araştırdıkların, okudukların sonunda, bir şeylere inandığını söylüyorsun ama bak önemli değişmeler

oluyor, hatta zorla değiştiriyoruz insanı, insanların aklını. Sen değişecek misin değişmeyecek misin?” sınavları oldu.

Korkut’un ille deęiřmeyeceğim gibi bir řeyini hiç gözlemedim. Yani, “ben bir řeye inanıyorum, bu deęiřmez arkadař” deęil. Doęru olarak inandıęı, dūřündüęü, sınıadıęı řeylerden ayrılmamak. Yani, kendine olan güvenine, kendine olan bilgisine zamanla bir sadakatin oluřması. Kendi dūřüncesine bir sadakatin oluřması ve o sadakatten ayrılmamak. Olgunlařmasıyla i içe olan bir tutarlılıęı ve bir dūřünce sadakati. İlhan’ın dedięi gibi, ciddi çalıřmaya dayanmayan hiçbir görüřü yoktur. Mutlaka arkasında ciddi çalıřması vardır. Onun için, ciddi çalıřmayla beslenen bir dūřünce sadakati. Onu korumak, onu geliřtirmek... Zaman içinde özenle geliřtirilen bir kimlięin de bařka türlüřü mümkün mü bilmiyorum. Bir dūřünceye yobazca sarılmak deęil ama, mutlaka dūřüncesini olgunlařtırarak geliřtirmek.

Bilim adamı olarak babasının kaderiyle kendi kaderini adeta paylaşmış gibi oldu. Babası, tanıyarak hep saygı duyduğumuz, gurur duyduğumuz -Tuncer’in dediği gibi- bir insan. Geçmişinde yaşadıklarını, Üniversiteden uzaklaştırılmayı biliyorsunuz. Bunun aynısını, önce 1970’lerin başlarında, yani 12 Mart Darbesinden sonraki ortamda, ama daha ciddi olarak 1980’lerde 1402 ile Korkut yaşadı.

12 Mart 1971’den sonra -belki en acı olarak Saygıdeğer Halit Çelenk’in yaşadığı şey bu- üniversitelerin üzerinde de –gençler bilmeyebilir ama- büyük baskılar oldu. Bu Fakültenin Dekanı o zaman Mümtaz Soysal idi. Mümtaz Soysal bir gün Anayasa dersi verirken, Sıkıyönetim Komutanlığından gelen birileri tarafından dersin sonunda alındı, götürüldü ve Mümtaz’ı o tarihten sonra iki yıl filan göremedik. Neden? Çünkü tutuklu kaldı, mahkûm edildi ve ancak afla, sanıyorum 1974 affıyla –demek ki 3 yıl-çıkabildi. Ve bunu Siyasal Bilgiler Fakültesi üzerinde -ki Siyasal Bilgiler Fakültesi bütün sosyal bilimciler için adeta bir simge olmuştu- sembolik bir terör eylemi olarak yaptılar.

Bu, tabii bir prova idi, çünkü bunun daha fazlasını 1980’lerde görecektik.

1970’lerde, Fakülteye askeri baskınlar oluyor, bazılarının odası basılıyor, ne kitapları var falan diye kitaplar alınıp gidiliyor, Fakültemizden başka hocalar da -Bahri Bey, Muammer Bey gibi- aynı şekilde tutuklanıyor, bazı arkadaşlarımız sıkıyönetime götürülüyor... böyle bir ortamdı.

Ben, bir ara yurt dışına gitmiştim doçentlik tezi yazmak için. Dönüp Ankara’ya geldiğimde Korkut’larda kalırken dedim ki: “Yahu, sen bana bir fotoğrafını ver de, ne olur ne olmaz, seni de götürürlerse bari yabancı gazetelerde bu ünlü iktisatdır filan diye yayımlanabilsin”. Korkut böyle bir ortamda bir yandan da çalışmaktadır.

Bunun daha fazlası, 1980'lerde koyu karanlık bir sıkıyönetim rejiminde, üniversiteler üzerinde, gene sembolik olarak öncelikle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 1402 uygulamasıyla yapıldı. İlk ekipte Tuncer Bulutay var bildiğim kadarıyla. Her gün iki tane sarı zarf geliyor Fakülteye ve herkes de Rus Ruleti gibi, kime çıkacak diye konuşuyor. Derken Korkut'a da çıktı bir gün... O gün üçüncü sınıflara Korkut, İktisadi Planlama diye bir ders veriyordu. Şimdi okutuluyor mu bilmiyorum, o zaman zorunlu olarak okutuluyordu. Korkut geldi dedi ki: "Bana zarf geldi, fakat bir saat sonra dersim var, o dersi sen verir misin" Yani, adam gidiyor, fakat görevini yapması lazım. Kendimi Korkut'un yerine koymaya çalışarak, o gün o dersi verdim.

Şimdi, bunlar bitmez ve sonsuza kadar uzar; ve daha çok da Ercan'ın teklif ettiği şekilde içkili bir rakı masasında anlatılırsa daha güzel olur. Ama, insanları özellikle çoğunluğun İktisat Bölümü öğrencisi olduğunu tahmin ettiğim genç arkadaşları bunlarla meşgul etmeyeyim.

Akademik çalışmaları üzerinde çok uzun şeyler söylemeyeyim; ama iki tanesi bana daha yakın geldiği için onlar üzerinde kısaca durmak istiyorum: İlki *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*. Çok önemli bir kitaptır. Türkiye, 1960'larda Marksist düşüncenin de bir aydınlanma projesi getirdiği bir ülke oldu ve hepimiz derece derece Marksist düşüncenin, Marksist analizin ne getirdiğini, neleri uyandıracaklarını, neleri sorgulamak gerektiğini, bununla hangi aletleri kullanabileceğimizi derece derece öğrenmek için birbirimizle konuşur bir haldeydik. Korkut, bu işi en çok ciddiye alanlar ve kendisini bu meslekten ötürü görev düşüğünü düşünenlerin bence başında gelmiştir. Bu kitap bunu böyle kanıtlıyor.

Korkut, 1960'ların ikinci yarısında -Cambridge dönüşü filan olmalı- Cebeci'de bir sinema veya düğün salonu gibi bir yerde, Sosyalist Planlama meselesinin ne olduğunu, işin teorik boyutlarını ele alan çok derli toplu bir sunuş yapmıştı. Bu kitabın bir özeti idi aşağı yukarı. Doktora tezi olan bu gelir dağılımı çalışmasından sonra, gerçekten çok ciddi bir çalışmadır.

O toplantıyı hatırlıyorum. Sosyalist Planlama üzerine 1970'lerin başlarında filan da sohbetlerimizin olduğunu da hatırlıyorum. Ben de Oslo'da, Leif Johansen ile çalışma şansı bulmuştum, o da bu konuda zirvelerden biriydi. Ve baktım ki Korkut, gerçekten Sosyalist Planlamanın Sorunları'nı kapsamlı bir şekilde ve bu alanın içinde hiçbir parçasını ihmal etmeden, yanlış ağırlık merkezleri oluşturmadan, inceleyen özgün bir eser yapmış. Ve üstelik, böyle bir planlama deneyimini yaşamamış bir ülkenin iktisatçısı olarak yapmış bunu.

Neden böyle söylüyorum: Bu konuda sosyalist planlama üzerine iktisatçı arkadaşlarımız, belki gençler okumamışlardır ama, bilirler. Birkaç ciddi iktisat kitabı

vardır. Mesela, bunlardan biri Macar Janos Kornai'dır. Macaristan'da eski rejim varken yazdıklarında daha çok bu yatırım meselesi ve yatırımın o sosyalist rejimlerde çok abartılı bir şekilde yapıldığı, bir aşırı yatırım yapıldığını ağırlık merkezi yapmıştır. Kendi deneyimi belki bu olduğu için. Ama rejimden sonra Janos Kornai'yi Harvard'da görüyoruz ve verdiği eserde, eski yazdıkları yerine eski rejimin bugünkü gözle acı eleştirileri var. Yani, çok değerli bir adam ama bir başvuru kaynağı olmaktan ne yazık ki çıkıyor.

Bugün unutulmuş gibi görünen Polonyalı iktisatçı –Tuncer paylaşır mı bilmiyorum- Keynes kadar önemli olan Kalecki, sosyalist planlama üzerine çok ilginç şeyler yazmıştır. O da kendi gözüyle daha çok bu aşırı yatırım veya yanlış yatırım meselesinin işçilerin sosyalizmde bir işçi sınıfı oluşturarak demokratik katılım ve demokratik denetimiyle ancak düzelebilecek bir mesele olduğunu, yatırımın, yani kaynakları böyle serbestçe, savurganlıkla kullanarak yatırım yapmaktan doğacak olan maliyetlerin ancak bu şekilde denetlenerek çözülebileceğini esas olarak söylemiş bir insandır. Ama, bu meseleyi Kalecki'nin kaleminden, düşüncesinden daha fazla yakalayamadık.

Daha önce öbür tarafa göçmüş bir iktisatçı, Oskar Lange, gene bir Polonyalı. O da, Pür Teorisi, yani genel denge meselesi üzerinde tartışmaları. Artık Lange'nin taraftarı olmadığı için Lange'nin tezini daha fazla geliştirmesinin mümkün olup olmayacağını bilmiyoruz.

Korkut kitabında bunları, bu tür meraklarımızı giderecek her şeyi adeta orada sezerek ortaya koymuştur. Fakat, Türkiye'deki planlama yöntem ve kapsam bakımından 1960'lardan sonra kanımca fazla gelişmedi. Gelişmeyen bir şey kendini korumaya yönelir ve planlamanın o yöntemi –Oktar paylaşacak mı bilemiyorum tabii- kullananlar tarafından bir korumaya almış ve gelişme şansı da ne yazık ki bulamamıştır. Yani, içinde iken tartıştığımız şeyler de galiba biraz bunu gösterdi. Ve 1970'lerin başlangıcından itibaren konjonktür de planlamanın Türkiye'de yeni bir platformda oluşabilmesi, yeni bir platformda gelişebilmesi, kendine yeni yöntemler bulabilmesi, Korkut gibi bir kaynağın ışığından yararlanabilmesi filan, bu mümkün olmadı ve planlama, böyle bir platformun yaratılamamasıyla, sanıyorum iddiasını yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Yöntem ve kurumsal değişiklik ihtiyacı ve yeni kadrolar bakımından, dilim varmıyor ama, kısırlaştı ve yavanlaştı diyeceğim. Buna, planlama üzerindeki dış müdahaleleri de katarsak -dış müdahaleler hem planlama dışından hem de ülke dışından demek lazım- çok başka bir ortamda -sosyalist planlama gibi zengin araçlarla çalışmış olan Korkut'un- çok başka bir platformda yapabileceği bir katkıdan Türkiye başka birçok şeylerden yoksun kaldığı gibi, bundan da yoksun kaldı. Ve sanıyorum esas olarak birikimin, yani yatırımlar ve tasarruflar

meselesinin planlama kararları dışına kaymasıyla, 1980'den sonra iş, Türkiye'nin eksenini ile başka bir tarafa doğru kaymış oldu ve bugünün dünyasından bu işler çok uzakta kaldı. Onun için, genç arkadaşlarımız Korkut'u tanımak için, bugünkü güzel gazete yazılarını –mesela, gene bugün de güzel bir yazısı var- son araştırmalarını, Türkiye ekonomisinin cari açığı filan, bugünkü sorunları üzerine yazılarını okumakla yetinirlerse, eksik kalırlar diye düşünüyorum. Özellikle gençler için yapılan bir toplantı bu. Gençlere Korkut'un eski eserlerinden özellikle planlamayı öncelikle tavsiye ederim. Çünkü planlama, bugünün Türkiye'sinde artık ne niyetle kullanılırsa olabilecek bir kavram gibi, bir terim gibi, kavram da demeyelim, içi boşalmış bir nitelik taşıyor. Kavram da demeyelim, çünkü üzerinde düşünce üretecek tek kimse görünmüyor. İçinde düşüncesi olmayan şeye kavram dememiz zor.

Tabii, gerçekçi olarak dünya ve Türkiye –bunu şikayet makamına söylemiyorum- başka bir eksene kaydı. Bugün biliyoruz ki, sosyalist planlamayı uygulamış, faydasını görmüş ve onun acı sorunlarını da yaşamış ülkeler de bırakmış ve unutmuş durumdadır. Ama, başka ülkelerin ve bizim planlamaya günün birinde bir temel iktisat yöntemi olarak bakacağımız bir ortama hiç gelinmeyeceğini de düşünmemek lazım. Ola ki, günün birinde böyle bir ortama yaklaşmak ve o zaman sorunları demagojiyle değil, ama mutlaka ciddi çalışmayla değerlendirmek kaçınılmaz olur. Türkiye öyle bir ortama yeniden gelirse, bilimselliği ön plana almamanın günahı ve maliyeti mutlaka çok büyük olur.

Bu başka eksene kaymış olan Türkiye'de, Korkut'un ikinci olarak üzerinde durmayı düşündüğüm, durum tespiti yapan çalışması, *Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. Bu, galiba 1990-1991 diye hatırlıyorum. Arada işte İlhan'ın bahsettiği *Tarimsal Yapılar, Türkiye İktisat Tarihi* ve diğer çalışmalar var tabii ama, *Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, bana öyle geliyor ki –tabii Korkut ile konuşmadık bunu- Korkut'un hem gene çok başarılı bir çalışması -analitik ve 1990'da Türkiye ekonomisinin nereye doğru uzanabileceğini gösteren bir fotoğraf- hem de yeniden dönüp -çünkü buna büyük ihtiyacımız var- birçok yönüyle yeniden ele alma ihtiyacını duyacağını tahmin ettiğim bir çalışma. Türkiye kapitalizminin -özellikle yatırım meselesi üzerinde durduğum için- yabancı sermaye gelsin yatırım yapsın, yabancı sermaye gelsin iş yaratsın tavrı, bize öncelikle bu kapitalizmi tanımamız zorunluluğunu veriyor ve bu kapitalizmi bize en iyi anlatacak adam da, bu genç yaşında Korkut; şaka değil bu hakikaten, değil mi Sinan? Onun için, bundan sonra Türkiye kapitalizmini tanımadan, Türkiye kapitalizmine angaje olan iktisatçı meslektaşlarımızı televizyonlarda ve medyada o kadar çok dinledik ki, biraz Türkiye kapitalizmini bize bunu anlatacak olan ve bu işi de en iyi şekilde yapacağından emin olduğumuz birinin yapması için ona diyoruz ki: Haydi bakalım, gene görev başına. Madem ki sen bu görevi çok iyi yaptığını 15 sene önce gösterdin, haydi tekrar buradan devam et.

Oktar Türel, Sina Akşin, Cevat Geray, Korkut Boratav

Bu arada, üzerimdeki bir selamı da söyleyeyim. Bugün Antalya'dan Ziya Müezzinoğlu telefon etti ve sana özellikle en sıcak sevgilerini iletmemi istedi. Bu telefonu sadece bunun için etti, başka vesileyle değil.

Şimdi, gençler ve 1960 kuşağı diyelim -hepimiz mademki 1960 kuşağına uygun görüldük, öyle diyelim- Korkut'un önemli bir özelliği, başka meslektaşlarımızın birçoğundan önde gelen bir özelliğini de vurgulayarak bitireyim, o da iktisatçılığın, esas olarak sosyal bilimciliğin bir usta-çırak ilişkisi olduğunu en iyi şekilde gösteren insanlardan biri olmasıdır. Bunu hepimiz iyi yapıyor değiliz; ama, Korkut bütün meslek yaşamı boyunca buna özel bir özen gösterdi. Yani, mutlaka çırak yetiştirmek, mutlaka öğrenciye ders vermekten öte, asistanlarını bulmak, onları tezleri üzerinde çalıştırmak, onların en iyi şeyleri yapması için çaba göstermek, onların tezlerini okumak, onların tezlerinin peşine düşmek, ondan sonra izini sürmek ve burada olduğu sürece sürekli olarak yaptığı, fakat burada olmadığı zaman da –ben hatırlıyorum- devamlı olarak merak ettiği bir şeydi. Bu, ayrılamayacağı bir şeydir. Tıpkı, bu Fakülteden, bu çatının altından ayrılamayacak oluşu gibi.

Korkut, sadece Mülkiye'den ibaret bir insan değildir. Belki birçoklarımız kendimizi Mülkiye'den ibaret saymakla yetinebiliriz, memnun olabiliriz ama, bu dünya ölçüsünde bir adamdır. Böyle bir çaba filan da göstermiş değildir, yani aman meşhur olayım filan... Biliyorsunuz, şimdi bu sözlerden de sıkılıyor. Böyle birisi de değildir; ama, çizgisi onu zannediyorum dünya ölçüsüne getirmiştir.

Evet, ailece sana, Çiğdem ile çocuklarla ve torunlarla birlikte 100, 110 ve 120’de de sağlıklı, mutlulukla burada olma dileklerimizi iletiyoruz...

Prof. Dr. OKTAR TÜREL – Sevgili Korkut Hocam, Korkut Hoca’nın dostları, değerli izleyiciler, bayanlar, baylar;

Ben, bana ayrılan sürede Korkut Hoca ile yakın ilişki ve çalışma arkadaşlığı içinde bulunduğum yıllardan elde ettiğim izlenimleri ve bilgileri sizlerle paylaşmak istiyorum.

Daha önceki konuşmacılar, Korkut Hoca’nın bir öğretim üyesi, bir araştırmacı ve bir bilim adamı olarak özelliklerini o kadar iyi vurguladılar ki, bu konuda benim fazladan bir şeyler söylememe herhalde gerek yok. Sadece bu olumlu ve yüksek vasıflarına duyduğum saygıyı tekrarlamakla yetinebilirim.

Korkut Hoca, sadece benim kuşağımın sosyal bilimcileri ve iktisatçıları için değil, eğitimini 1960’lı, 1970’li ve 1980’li yıllarda tamamlamış olan akademisyenler ve meslek adamlarının çoğu için bir öğretmen, meslektaşımız Prof. Türkcan’ın bir deyimini çalarak söyleyeyim, bir “başöğretmen”dir. Bugün akademik hayatta ya da akademi dışındaki meslek hayatında çalışan sosyal bilim eğitimi görmüş kişilerin fikir dağarcığında Korkut Hoca’dan ve onun yapıtlarından öğrenilmiş veya esinlenmiş bilgi, varsayım ya da çıkarsama bulmamak mümkün değildir. Bu saptamam, sadece onun analiz yöntemlerini ve hayat felsefesini paylaşanlar için değil, meslekî çalışmalarını farklı yörüngelerde sürdüren, hatta bazen ona çok yakışsız sözcüklerle sataşanlar için de geçerlidir. Tekrar söylemem gerekirse, Korkut Hoca, Türkiye’nin bugün yaşayan iktisatçılar ailesindeki herkesin öğretmeni olmuştur ve eminim ki daha uzun yıllar öğretmeni olmaya devam edecektir.

Ben Hoca’nın çalışmalarına değinirken, bu çalışmaların benim meslek hayatımla örtüşen yanlarını da size açıklamak istiyorum. Meslek hayatımın 40 yılında Korkut Hoca’yla ilişkilerim başlıca dört evreden geçti. 1965-1975 dönemindeki ilişkimiz, bir öğretmen-öğrenci ilişkisidir. 1965’te meslek hayatına girdiğim zaman, Prof. Boratav’ın yapıtlarıyla tanışmaya başladım. Öğrencilik evresi yıllarca devam etti.

1975’te ben akademik mesleğe katıldım; 1975-1988 arasında öğretmen-öğrenci ilişkisine bir de meslektaşlık ilişkisi eklenmiş oldu. 1980 sonrasındaki meslektaşlık ilişkimizde araştırma gündemlerimizin ortak noktaları giderek çoğaldı ve çalışma alanlarımız arasındaki örtüşmeler arttı.

İlişkimiz 1988’de farklı bir mecraya dönüştü. 1988’den 1997’ye kadar devam eden üçüncü evrede Korkut Hoca ile araştırma işbirliklerimiz oldu. Benim size

burada aktaracağım gözlem ve değerlendirmeler, büyük ölçüde bu araştırma işbirliklerinin yoğun olduğu 1988-1997 dönemine denk düşüyor.

1997'den sonraki yıllarda araştırma işbirliklerimiz ODTÜ'deki idari sorumluluklarım dolayısıyla seyrekleşti ve bu benim için gerçek bir talihsizlik oldu. 1997'den sonraki dördüncü evrede tekrar öğretmen-öğrenci ilişkisine dönmüş durumdayız. Böyle bir ilişkiden hala büyük yararlar sağladığımı ve Korkut Hoca'dan çok şey öğrenmeye devam etmekten mutluluk duyduğumu belirtmek isterim.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun üniversitelerimize 1983'de yansıyan uygulamaları Korkut Hoca gibi bu kararlara doğrudan muhatap olanlardan çok bizleri ve Türkiye'deki bilim hayatını hırpaladı ve örseledi. 1983'de SBF'deki görevinden uzaklaştırılması, Korkut Hoca'nın önüne yeni ve zengin bir araştırma gündemi açtı ve buna ek olarak uluslararası akademik çevre ile birlikte çalışmak ve bu çevre ile etkileşim içinde bulunmak için önemli fırsatlar getirdi. Kendisinin Zimbabwe'ye gidişiyile başlayan uluslararası araştırma ağlarına etkili bir biçimde katılma süreci, Korkut Hoca'yı (benim de 1980'li yıllarda yoğun olarak ilgilendiğim) yapısal uyum ve istikrarlandırma programlarının doğası üzerindeki çalışmalara yöneltti.

Bir yerde açıkça anlaşıldı ve Korkut Hoca'nın çalışmalarıyla pekişti ki, bu programlar, aslında ekonomik sorunları çözme yöntemlerinden çok, bizatihi kendileri sorun yaratan şeylerdir. Korkut Hoca'nın ilişkide bulunduğu, çoğunluğu yapısalcı olan seçkin bir uluslararası iktisatçılar çevresi ve bu çevrenin çalışmalarını koordine etmekte merkezi bir rol üstlenen Prof. Lance Taylor'un yapıtlarıyla Korkut Hoca'nın yapıtları yan yana getirildiğinde, bu iki yapıt kümesi arasındaki ortak çizgiler ve etkileşim alanları çok daha iyi anlaşılabilir.

Zimbabwe'ye gidişi sonrasındaki yıllarda Hoca'nın iktisat ve toplumbilim yazınına katkıları incelendiğinde, bunların başlıca dört alana odaklandığı ortaya çıkıyor. Bunlardan ilki, bölüşüm ilişkilerinin incelenmesindeki yöntem açılımlarıdır. Söz konusu açılımların en yetkin örneği, 1990'da yayınlanmış bir derlemedeki "Yapısal Uyumda Sınıflar-arası ve Sınıf-içi Bölüşüm İlişkileri: 1980'lerde Türkiye" başlıklı makaledir ("Inter-Class and Intra-Class Relations of Distribution under Structural Adjustment : Turkey in the 1980s", T.Arıcanlı ve D. Rodrik (der.), *The Political Economy of Turkey : Debt, Adjustment and Sustainability* içinde, London : Macmillan). Bu öncü ve değerli makale, bölüşüm ilişkilerinin incelenmesinde bugün dâhi son derece yararlı olan bir taksonomi önermekte ve bu ilişkilerin değerlendirilmesi için analitik öncüller ve nicel göstergeler belirlemektedir.

Korkut Hoca'nın 1980'ler ve sonrasındaki ikinci ilgi odağı, yapısal uyum "cendere"sine düşmüş gelişmekte olan ülkelerde izlenebilecek ücret çevrimlerinin verimlilik, büyüme ve istihdamla ilintili, analitik bir çerçeveye yerleştirilmesidir. Hoca'nın ücret çevrimleri konusundaki bir kısım konferans katkıları ve yazıları 1980'lerde sunulmuş veya yayınlanmış olmakla birlikte, UNCTAD için hazırlanan ve bazı bölümlerine benim ve Prof. Nurhan Yentürk'ün (İTÜ) de katkıda bulunduğumuz "Uyum, Bölüşüm ve Birikim" başlıklı ve Mayıs 1996 tarihli araştırma raporu bu bağlamda özellikle kayda değer (İngilizce başlığı "Adjustment, Distribution and Growth", tek.).

Korkut Hoca'nın üçüncü önemli çalışma odağı, 1990'lı yıllar Türkiye'sinde toplumsal sınıf yapılarındaki ve özellikle emekçi sınıf profilineki değişmelerle ilgilidir. Prof. Kuruç bugünkü konuşmasında bu çalışmalara atıfta bulunmuştu. Bu çalışmalar son derece önemli; çünkü yapısal uyum ve istikrarlandırma politikaları, sadece birtakım ekonomik büyüklükleri etkilemekle kalmıyor, emekçi sınıfın niteliği üzerinde de köklü dönüşümlere yol açıyor. 1990'lı yıllarda Türkiye'deki emekçi sınıfların geçirmiş olduğu dönüşümün tahlili açısından Prof. Boratav'ın 1990'lı yılların başında vermiş olduğu iki ürün, kendi alanındaki en önemli katkılar arasında sayılmak gerekir. Bunların ilki, Prof. Bahattin Akşit (ODTÜ) ve Prof. Kuruç'un da katılımı ile hazırlanan "Yapısal Uyum'un Siyasal İktisadı: Türkiye Örneği" başlıklı ve 1993 tarihli araştırma raporudur (IDRC / Türk Sosyal Bilimler Derneği, tek.). İkincisi ise, *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri* adıyla yayınlanan kitabıdır (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995)

Korkut Hoca'nın dördüncü ilgi odağı, yapısal uyum ve istikrarlandırma yazınıdır. Bu alandaki erken ve önemli ürünlerinden biri, 1987'de Birleşmiş Milletler'in bir yan kuruluşu olan Dünya Kalkınma İktisadi Araştırmaları Enstitüsü (İngilizce kısaltımı ile WIDER) için hazırladığı *Turkey* başlıklı monografidir. (WIDER'in Stabilization and Adjustment Policies and Programmes Dizisi, No. 5, Helsinki). Anılan monografi WIDER'in öncülüğünde o yıla kadar yazılmış ülke araştırmalarının en seçkin örneklerinden biridir. Bunu izleyen ikinci bir önemli çalışması ise Kasım 1988'de Harare'deki bir konferansta sunmuş olduğu bildiridir ("Notes towards a Balance Sheet of a Decade's Experience with Orthodox Stabilization and Structural Adjustment", Paper No.13, Conference on Southern Africa – Economic Experiences since Independence). Bu bildirinin Türkçesi de sonradan yayımlanmıştır ("İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının bir Bilançosuna Doğru", *Cahit Talas'a Armağan* içinde, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara: Maya Matbaacılık, 1990). Her iki çalışma da 1980'li yıllarda yapısal uyum ve istikrarlandırma üzerine bildiklerimizin müstesna ve özlü anlatımları olarak hâlâ ilgiyle okunmaya değer önemli yapıtlardır. Bu konuda 1990'lı yıllara ilişkin bilgileri de içerebilecek olan son ürünlerinden biri,

Prof. Erinç Yeldan (Bilkent Ü.) ve Dr. Ahmet Haşim Köse (SBF) ile birlikte kaleme aldığı, bölüşümü ve sosyal politikaları aşağı yukarı 20 yıllık bir perspektifte ele alan çalışmasıdır (“Globalization, Distribution and Social Policy”, L.Taylor (der.), *External Liberalization, Economic Performance and Social Policy* içinde, Oxford : Oxford University Press). Bu makale 1980’li ve 1990’lı yılların tümünü özlü olarak okumak ve algılamak isteyen genç meslektaşlarımızın vazgeçilmez okuma parçasıdır. Sonuncu olmayacağını bildiğimiz yakın tarihli bir önemli katkısı ise Dr. Yılmaz Akyüz ile birlikte kaleme aldığı ve tasarım yanlışlıkları nedeniyle Türkiye ekonomisini 2001-02 bunalım yıllarına sürükleyen IMF istikrar ve yapısal dönüşüm paketinin yakıcı bir eleştirisinin sergilendiği makaledir (“The Making of the Turkish Financial Crisis”, *World Development*, 31 (9), 2003).

İzleyicilerimiz, benim Korkut Hoca’nın kitaplarından çok, önemli bulduğum makale, rapor ve konferans katkılarını vurguladığımı fark etmişlerdir. Kanımca, bu türden yapıtlar Hoca’nın bilim hayatına yaptığı öncü ve özgün katkıları en iyi simgeleyen yapıtlardır. Kitapları ise bu öncü ve özgün katkıları akademik toplum dışında kalan daha geniş bir okur topluluğuna aktarma işlevi görmüştür ve görmektedir.

Sözünü ettiğim dört ilgi odağı dışında Korkut Hoca, Türkiye’nin çok önemli sorunlarına parmak basan başka ürünler de vermiştir. Bunlar arasında, sanayileşme ve KİT’lerle ilgili çalışmalarını zikredebiliriz.

Bu gözlemlere ek olarak, Korkut Hoca ile araştırma işbirliklerinden neler öğrendiğimi kısaca özetleyebilirim: (1) Dakiklik. Korkut Hoca, “Bu yazı veya proje, şu tarihte, şu gün, şu biçimde bitecek” dedi mi, bu artık dünya yıkılsa bile böyle olacak demektir. Tabii benim gibi proje bitirme takvimlerine uymakta her zaman büyük sıkıntılar çekmiş bir meslek adamı için böylesine bir dakiklik, bazı zamanlarda ıstırap konusu olmuştur. (2) Bölüşümde cömertlik. Eğer Korkut Hoca ile bir araştırma içinde yer alıyorsanız, bu araştırma “herkesten yeteneğine göre, herkese eşitçe” ilkesine göre yapılacak demektir. Yani araştırmaya herkes kendi entelektüel yeteneği ölçüsünde katkıda bulunur, ama araştırma ürünlerinin itibarı herkesçe eşit olarak paylaşılır. Tabii, bu araştırmaların örgütlenmesinde düşünülebilecek en eşitsiz bir düzenlemedir; çünkü, çalışmanın ardındaki yürütücü güç ve araştırma emeğinin çoğunu sağlayan kişi, tahmin edileceği gibi, Korkut Hoca’dır. Mesleki hayatının birçok yıllarını bölüşüm üzerine çalışmalarla geçirmiş bir kişinin kendi meslek pratiğinde böyle bir bölüşüm kalıbını benimsemesi şaşırtıcı değildir. (3) Düşünme ve üretme hızı. Korkut Hoca’yla çalışan kişi, her zaman kendisinin bir uzun mesafe koşucusu, Korkut Hoca’nın da bir “sprinter” olduğunu kabul etmek ve “sprinter”e yetişmek amacı ile “vites artırmak”, açıkçası zorlanmak durumundadır.

Konuşmamı tamamlarken, ben de Prof. Kuruç'u izleyerek, önümüzdeki günlerde Korkut Hoca'dan, değişen bir araştırma gündemine katkılar beklediğimizi ifade etmek istiyorum. Meslektaşımız Dr. Ergin Yıldızoğlu'nun deyimi ile (özellikle 1999-2001 İstikrar Programı sonrasında) bütün "bağışıklık sistemleri" tahrip edilen, uluslararası para sermayesinin güdümü, yönlendirmesi ve sömürüsü altında bambaşka bir mecraya doğru ilerleyen Türkiye'de düşünen, yazan ve toplumsal araştırmalara katılan insanların herhalde Korkut Hoca'nın önderliğinden ve bilgeliğinden edineceği çok şey var.

Sözlerimi burada bitiriyor, kendisine, hayat arkadaşı Çiğdem Boratav'a, çocuklarına ve torunlarına uzun, verimli, mutlu ve sağlıklı yıllar diliyorum.

Prof. Dr. ERGUN TÜRKCAN -Sevgili Başöğretmenim, Sayın Dekanım, sevgili öğrenci arkadaşlar; bu başöğretmen lafı hakikaten önemli, herkese söylenmez. Biliyorsunuz, Atatürk de neticede bizim başöğretmenimizdir; bana kalırsa en büyük sıfatı da odur.

Bu seans ekonomi-politik semineri halinde geçti. Çünkü, Korkut Boratav 1960'lerde Türkiye'deki, belki dünyadaki ekonomi-politik ekolünün son temsilcilerinden birisidir; bunların dinazorlar arasında sayılması gerektiğine dair bazı düşünceler de vardır; böyle bir kategori ama, dinazorlar son derece uzun yaşayan, sağlam, büyük ve hatta yeni teknolojilerle belki yeniden üretilmesi mümkün olabilen tabiatın büyük harikalarıdır.

Şimdi, hemen her şey anlatıldı, bana da bir şey kalmadı gibi. Bilsay ile gelirken, "ne anlatacağız" dedim, "herhalde askerlik hatıralarını anlatırsın" dedi. Bizim meşhur hikayelerdir, bir araya gelince askerlik hatıraları anlatırız. Benim Korkut ile bir halef sefliğim de var. Askerlik yaptığım yerde benden sonra Korkut askerlik yaptı: Çankaya'da, Genelkurmay Özel Muhabere Taburunda. Sonra, Başkanı olduğum Türk Sosyal Bilimler Derneği'ne üye yaptım, Zimbabve'den yeni dönmüştü, şimdi onun Başkanıdır... Aslında, o benden yaşça büyüktür ama, nedense ben gereksiz yerlerde onun önünde gidiyorum fakat, bilimde önüne geçmem mümkün değil.

Korkut Boratav'ın anlatılmayan nesi kaldı, diye bakıyorum: Mesela, bir tartışma, 1960'ların tartışmalarından bir tanesi, o meşhur Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmaları. O zaman Aydınlık Dergisi'nde ve diğer yerlerde yapılırdı. Ben onları toplamıştım, geçenlerde kendisine verdim, acaba okuyup, bu noktada yeniden bu sorunu ele alır mı? Bilmiyorum. O zamanki Türkiye'nin tartışma haritasını belki genç arkadaşlarımız çok fazla bilemezler yahut da gözlerinde canlandırmaları mümkün değil, çünkü, internet yoktu ve bugünkü tartışma tabanından çok farklı bir düzlemde cereyan ediyordu. Esasında liberalizm vesaire tartışmaları yok, liberalizm, piyasa ekonomileri,

globalleşelim mi globalleşmeyelim mi, bu gibi hikayeler yok da, hangi tür sosyalizm gibi sorunlar vardı. Yani, herkes plancı ve devletçiydi... Bunların hepsini bağlayan unsur, esasında o zaman milliyetçilikti –ulusçuluk diyorlar şimdi- o cereyan, hepimiz bütün sol, sağ herkes o ortak noktada birleşirdi; o çok kuvvetli bir bazdı, o tartışılmıyordu.

Sonra 1980’lerde “Türk insanı” diye bir şey icat ettiler, Türkler değil de, Türk insanı oldu. Türk insanları olunca da alt kimlik, üst kimlik filan diye başladılar tartışmaya. Ne olduğunu çok anlamadığım için, bu tartışmalar sırasında aklıma kalan –burada da not almışım- Miguele de Unamino’nun, modern bir İspanyol yazardır, romancı, oyun yazarı ve tabii düşünürdür, Türkiye’de şimdi pek bilinmiyor, bir İspanya tarihi kitabında rastladım, diyor ki: “Bütün İspanyollar Katoliktir, komünistleri bile...” O zaman bizim bütün tartışma bazımız, hep, esasında çeşitli milliyetçilik tezahürleriydi ama, biz bunları Marksizmin çeşitli kalıpları olarak ifade etmeye çalışıyorduk. Bu, Asya Tipi Üretim Tarzı –şimdi bunun üzerinde bir akademik tartışmaya girmeyelim- sosyalizme, feodalizmi yaşamadan başka bir şekilde by-pass yapılarak geçilir mi geçilmez mi, tartışmasıydı. Çünkü, klasik Marksist şemada feodalizm, kapitalizm, sosyalizm şeklinde bir doğrusallık var. Korkut’un burada çok önemli katkıları olmuştur.

Zaten burada temas edilmeyen enteresan konulardan biri Korkut’un kafasındaki temel elemanlardan biri köylüdür. Gelir dağılımından bahsedildi, kalıplarından bahsedildi, stabilizasyon programı, vesaire ama, esas onun sevgili köylüleri, otantik köylüleri anılmadı. Biz arada sırada ona takılırız, biz köylülüğe ters baktığımız için. En azından ben köylülüğe ters bakıyorum, köylülere değil. Onu da her seferinde söyler, biz köylülüğe karşıyız, köylülere karşı değiliz şeklinde, onun sevgili köylülerini kollarız... Bu köylüler, yalnız Türk köylüleri değildir, dünyadaki bütün köylüler onundur. Yani, Zimbabve’deki köylüler onundur, Çin’deki köylüler onundur, onların hakları için... Yani, o sever; şehirliye karşı köylü onun için hâlâ sağlam bir tabandır, onları hep korumağa çalışır.

İşin şaka tarafını bir kenara bırakırsak, 1980 Nisan ayı idi, galiba; 24 Ocak kararları yeni alınmış. Tam tarihini çok net hatırlamıyorum, bakmamız lazım. Biz de o sırada Oktar, Bilsay, Planlamadan yeni ayrılmışız, Türkiye ekonomisi hakkında da biraz daha yakın bilgilerimiz var. Orta Doğu’da Mimarlık Amfisinde bir büyük toplantı yapıldı. Korkut Hoca, Taner Berksoy, Oktar Türel ve ben İstanbul’dan da Asaf Savaş Akad gelmişti, kürsüdeydik. Bu tartışma, belki de, zannediyorum, Türkiye’deki entelektüel ayrışmanın ilk önemli noktalarından biri oldu... Yani, başlangıç olur mu olmaz mı bilmiyorum ama, önemli bir tartışma noktasıydı. Çünkü, orada artık planlama yapalım, yapmayalım meselesinden ziyade, liberal piyasa ekonomileri ile devletçi, plancı, ikameci daha kapalı ulusal ekonomiyi canlandırdıktan sonra dünyaya eklenmek şeklindeki iki ana tezin -hâlâ bugün de devam eden- tartışmanın

çerçevesi ortaya çıkmıştı. O zamana kadar bu ayırım pek yoktu. Orada büyük bir tartışma vardı, saflar, az çok tahmin edeceğimiz gibi, belirmeğe başladı. Asaf benim arkaik olduğumu o toplantıda söyledi. Arkaik, merkantilist anlamındaydı; hâlâ da görüştüğümüz zaman takılırız “arkaik iktisatçılar geldi” diye.

Şimdi, bu önemli bir başlangıç, fakat bizim için de önemli. Biz de orada belli bir eğilim, belli bir dünya bakışı kazanmaya başladık. Hele 1980’den sonra üniversite bizi terhis ettikten sonra daha çok okumak, öğrenmek fırsatı bulduk; o zaman olaya bakışımız, tamamen bir içsel olaydı, Turgut Beyle uğraşıyorduk, IMF ile uğraşıyorduk, kızıyorduk. Eski kalıpların başka bir kalıba dönüştüğü ya da yeni düşünce kalıplarının ortaya geldiği önemli bir zamandır 1980. Çeyrek yüzyıl içinde Türkiye, 1980’lerde ya da 1970’lerde yapılan tartışmaları ancak bir tarih perspektifinde, tarihi materyal olarak kullanabilecek şekilde değişti. Fakat, biz bu değişmeyi hemen algılayamadık, içsel bir şey olarak düşündük, ondan sonra petrol krizlerine bağladık.

Dünyanın değiştiğini, globalleşme dediğimiz, kapitalizmin başka bir evresine girdiğimizi, onun içinde Türkiye’nin kendi iradesinden çok, dış dinamiklere tâbi olduğunu, bunlara bir uyum göstermesi gerektiğini yavaş yavaş öğrenmeye başladık. Ama, kafamızdaki kalıplar hâlâ bir millî ekonomi çerçevesi içinde bir politika üretmek. Plan, esasında 1908’lerden itibaren gelen bir modernleşme prosesi. O modernleşme prosesi içinde bir burjuva yaratmak var: Kalkınma Planları, 1930’daki sanayi planlarının bir devamıydı. Çok yeni bir icat gibi geldi ama, bütün bu kalıplar, 1950’lerdeki Menderes’in sözümlerine karşıydı. 1950’lerde plan yapılınsın-yapılmasın tartışmaları vardı. Biz o tartışmalar içinde yetiştik.

İşte, 1980’lerde birdenbire sosyalist bir küreselleşmenin içine nasıl girilir, nasıl uygulanır tartışılırken, bir milli ekonominin küreselleşmeyle nasıl eklemeneceğini, bu küreselleşme büyük dalgası içinde bir milli ekonomi yaşar mı yaşamaz mı, meselelerini tartışmaya başladık. Tabii, bu arada plan ve benzeri meseleler kendiliğinden gündemden kalktı; planlama paradigması ortadan kalktı, hâlâ planlama yapıyorlar. Kimsenin haberi var mı, belki de şimdi üç yıllık plan yapıldığını söylesem, uzmanlığı olmayanlar bunu bilmeyebilirler de. Yani, anlamı kalmadı.

Tartışmalarının dışında, gerçek Korkut Boratav, eski doktrini, ekonomi politik neslinin son örneklerinden biri olarak, bence ortamını buldu; esas savaşılabileceği bir kavga ortamına zaten onu iten, neticede siyasi bir kararla üniversiteden ayrılmasıdır. Bence en verimli olduğu zaman, zannediyorum Zimbabwe’de Afrika’yı, orada o siyah renkli sevgili köylülerini gördükten sonradır; geldi buradaki beyaz renklileri de inceledi. Ama, hiçbir zaman da bağnazlığa kaçmadı. Pek çok arkadaşımız vardır, ya neo-klasik araçlarla Marksizm yapmaya çalışırlar; yahut da böyle bir sürü her

gün konuşulan klasik gazete laflarını bir araya getirirler, ama “ben Marksistim” der. Bir levhadan ibarettirler. Korkut, ne “ben Marksistim” diye bağırır ne “ben solcuyum” diye bir şey söyler. Ama, herkes onu okuduğu zaman ne demek istediğini anlar. Çünkü, o gerçek teoriyi bilir, o teoriyi ilan ederek, bağırarak, reklam yaparak gitmez. Onun için ağırlığı ve etkisi çok yüksektir.

1980’lerden sonra bu etkisi, ağırlığı dünya çapına ulaştı; başöğretmen giderek dünya otoritesi oldu. Literatürü takip edenler, onun sıradan bir araştırmacı olmadığını, onun Türkiye konusunda, köylülük konusunda, gelir dağılımı analizleri konusunda dünyadaki en önemli araştırmacılar arasında olduğunu bilirler. Neo-klasik iktisatçılar, onun çalıştığı üniversitelerdeki hocalar, araştırmacılar, uluslararası kurumlar onun kim olduğunu bilirler. İnsanın, bilerek, eski özünü koruyarak o muhitlerde saygı görmesi, itibar kazanması, ağırlığı olması çok önemli. Yoksa, insanın kendini değiştirerek “yahu, ben esasında öyle değildim ama, ben sizin yanınıza geldim, vallahi ben sizin laflarınızı çok seviyorum artık, ben sizden oldum” demek kimseye bir itibar kazandırmaz, o geçici bir itibardır. Böyle birkaç tane daha bilim adamımız olsun isterdim. Tabii, böyle insanları birazcık da Türkiye’nin resmi politikasını kuranların da dinlemesi, yani zaman zaman karşıt fikirler duyması gereklidir. Çünkü Türkler ya da Türkiye’deki düşünce biçimi, politika kulvarı hep benim adamım benim gibi düşünür yaklaşımındadır. Hiç karşıt fikir yoktur: Çok sesli müziğe hiç alışmadığımız için, çok sesli düşünce alışkanlığımız iktisatta da yoktur. Biz bağlama çalıyoruz netice itibariyle. İşte Korkut böyle, aramızdan çıkmış bir başöğretmendir.

Tabii, bu başöğretmen de gökten inmedi. Yani, Peygamber değil. Onun yetiştiği bir ortam, yetiştiği arkadaşları var. Düşünün, o Planlamayı çalışırken, Bilsay da Ricardo’yu çalışıyordu. Bugün benim öğrencilerimden birine Ricardo’yu versem, “nereden çıkardın” der. Halbuki bugün Türkiye’deki rant sorunları, gerçi çok farklı bir şeydir ama, bugün Ricardo’yu bilmeyen, Marks’ı bilmeyen ya da hiç olmazsa o tarih analizini, klasik iktisadı bilmeyen neo-klasik iktisatçılar, Türkiye’yi bu kadar anlar.

Ama bugün bunu hissediyoruz. Öyle bir paradigma geldi ki, bugün, Bilsay’ın yaptığı tezi yahut da bir Planlama tezi yazarsanız kimse almaz. Zaten bazı arkadaşlarımız da bizim hakkımızda başka şeyler söylüyorlar. Üstelik bir çizik daha atarlar. Halbuki, bugün belki *post mortem* olarak, bir sosyalist planlamanın ne olduğunu değerlendirmenin tam zamanıdır.

Bütün bu gürültü patırtı, piyasa ekonomileri, şimdi devletler yok oluyor, milli ekonomiler ortadan kalkıyor ama, büyük firmalar tüm dünyayı planlıyor. Başka bir planlama var, unutmayın bunu. Bir “corporate planning” dediğimiz, “corporate strateji” dediğimiz, teknoloji planlanıyor. Yani, bir planlama kavramı, en azından, sosyalist

planlama anlamında değil, geliyor. Buradan da Başöğretmene yeni görevler düşüyor; daha fazla uzatmayayım. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür eder, Korkut Hoca'ya sağlıklar dilerim

Prof. Dr. ŞEVKET PAMUK – Sevgili Korkut Ağabey, değerli konuklar, sevgili öğrenciler;

Önceki konuşmacılardan farklı olarak ben Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrencilik yapmadım. Açıkçası, bu Fakülteye Korkut Beyle aynı kürsüde çalışabilmek amacıyla asistan olarak geldim. 1970'li yıllarda yurtdışında, Berkeley'de öğrenci iken, sanıyorum o hareketli dönemin de etkisiyle, Türkiye'deki yayınları ve tartışmaları yakından izlerdik. Türkiye'de İktisat alanında en heyecan verici işlerin burada yapıldığını düşünüyordum. 1977 yılının sonlarına doğru doktora çalışmalarım son aşamasına gelmişti, tezimi yazmaya başlamıştım. Ekim ayında bir gün Fakültenin bir asistan arkadaşım beni telefonla arayarak Fakülte Yönetim Kurulunun asistan sınavları için gazeteye ilan vermeye karar verdiğini söyledi. Bunun üzerine apar topar bavulumu yapıp 1977 Kasım başında Türkiye'ye döndüm. Ertesi hafta Korkut Hocadan randevu alıp görüşmeye geldim. Korkut Beyle ilk kez karşılaşıyordum. Bir hayli heyecanlıydım. Kısaca konuştuk, kürsüsüne girerek birlikte çalışmak istediğimi söylediğimi hatırlıyorum. Korkut Beyin o gün bana nazik ama biraz mesafeli davrandığını düşünmüştüm. Pek de tanımadığı bir öğrenciye asistanlık sınavı öncesinde başka türlü davranması beklenemezdi doğrusu.

Sınavlar sonucunda Korkut Beyle aynı kürsüde çalışmaya başladım. Odalarımız Basın Yayın Binasındaydı. Aynı yıl Dünya Ekonomisi dersini birlikte vermeye başladık. Sık sık ilk kattaki odasında konuşurduk ama bir konuşmamızı diğerlerinden daha iyi hatırlıyorum. Şubat 1983'de Sıkıyönetim Komutanlığı'nın sarı zarflardan bir tanesi de Korkut Hocaya gelmişti. Herkesin bunaldığı o ortamda Korkut Bey gayet serinkanlıydı, sükunetini koruyordu. Dönem sonunda sınav kağıtlarını okuyup öğrencilerimin notlarını teslim ettikten sonra ben de Fakültenin ayrıldım.

Ben de Korkut Hoca'nın iktisat tarihi alanındaki çalışmaları hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. İktisat tarihi, özellikle de 20. yüzyıl Türkiye iktisat tarihi, bir anlamda, Korkut Hocanın diğer alanlardaki kavramsal ve bulgusal katkılarını bir bütünsellik içinde uyguladığı bir alan oluşturur.

Türkçe olarak ilk kez 1988 yılında yayınlanan *Türkiye İktisat Tarihi* başlıklı kitabı, bugün lisans derslerinde yaygın olarak ders kitabı olarak kullanılmakta. 7. baskısına ulaşarak kendi alanında artık bir klasik olmuştur.

Bu çalışmanın başında Korkut Hoca kitabın bugünkü Türkiye'nin sorunlarına

bir tarih perspektifi içinde bakmak gereğini duyan, tarihi anlamadan bugünü anlamamanın mümkün olmayacağını sezen okuyucuya da hitap etmeyi amaçladığını söylüyor. Bir başka deyişle, bugünü açıklayabilmek için iktisadın ya da toplumsal bilimlerin yetmeyebileceğini, her toplum gibi Türkiye'nin de geçmişten gelen ve belirli bir süreklilik gösteren kimi özellikleri olduğunu söylüyor ve kitabında bu özellikleri yakalamaya çalışıyor.

Kitabı zaman içinde bir klasik haline getiren özellikler arasında belki de en önemlisi, güçlü analitik kurgusu. Boratav, Türkiye iktisat tarihini 1908'den günümüze kadar dönem dönem inceliyor ama her dönem için yapılan tahliller aynı kavramsal-kuramsal çerçeveye, aynı sağlam kurguya dayanıyor.

Kitapta her dönem için (Türkiye'nin dünya ekonomisiyle eklemlenme biçimi ya da rejimi) temel eksen olarak alınmış. Bu rejimi belirleyenler ise iç ve dış etkenler; kısaca iç sınıf yapıları, iktisadi ve siyasi gidişat ve uluslararası koşullar, özellikle de dünya ekonomisinin merkezlerindeki eğilimler. Zaman içinde, dış dünya ile belirli bir eklemlenme biçiminin tıkanması ya da uluslararası koşulların değişmesiyle birlikte, ortaya yeni bir biçim ya da rejim çıkabiliyor.

Boratav, kimi eklemlenme biçimlerinin Türkiye'de daha fazla gelişmeye, sanayileşmeye olanak sağlayabildiğinin altını çiziyor. 1930'lardaki Dünya Bunalımı işte böyle bir dönem. Dünya bunalımı koşulları, devletin bir milli burjuvazi yaratma projesiyle biraraya gelince, Türkiye'ye nispi bir bağımsızlık ve hızlı sanayileşme ortamı sağlıyor. Korkut Hoca'nın deyimiyle korumacılık-devletçilik sentezi sayesinde hızlı bir sanayileşme gerçekleşiyor.

1960'larda başlayan ithal ikamesi de yine korumacı, müdahaleci politikalarla Türkiye'ye hızlı bir sanayileşme olanağı veriyor ancak kimi özellikleri nedeniyle Korkut Hoca bu dönemin temel özelliğini bağımlı sanayileşme olarak tanımlıyor. Bu, aynı zamanda, çok partili bir siyasal rejime geçiş nedeniyle siyasal iktidarların halk yığınlarının, köylülerin, işçilerin taleplerini daha fazla dikkate almak zorunda kaldıkları bir dönem. Böylece köylüler ve işçiler gelir bölüşümünü bir parça olsun kendi lehlerine çevirebiliyorlar.

İthal ikamesi sanayileşme modelinin değişen uluslararası koşullar ve Türkiye'de siyasal istikrarsızlığın da etkisiyle 1970'lerin ikinci yarısında derin bir bunalıma girmesi, yerli sermayeye güçlü bir karşı saldırıya geçme fırsatı veriyor. 1980'de IMF'nin istediğinden fazlasını yaparak başlayan bir yapısal uyum programı ile köylü ve işçilerin gelir düzeyleri bastırılarak varolan sanayi kapasitesi ihracata yönlendiriliyor. 1980'lerin sonlarından itibaren liberalizm tam gaz popülizm ile birleşince ortaya çok

kuvvetli ve aynı zamanda tehlikeli bir bileşim çıkıyor. Bu politikalar Korkut Hoca'nın deyimleriyle Türkiye'nin hızla bir borç batağına sürüklenmesine yol açacak, Cumhuriyet tarihinin en ağır bağımlılık cenderesi ve nihayet uluslararası finans kapitale teslim oluş ile sonuçlanacaktır .

Boratav'ın iktisat tarihi çalışmalarındaki bir temel kaygısı da, tanımladığı analitik çerçeve ile yakından ilişkili olarak, her alt dönemde gelir dağılımı profilini ortaya koyabilmek. Bu, hem kavramsal hem de ampirik boyutları olan bir uğraş. Gelir dağılımı son tahlilde bir sınıf mücadelesi alanı, ancak dünya ekonomisiyle eklemelenmenin belirli biçimleri emekçi kesimlere gelirden daha fazla pay alabilme olanağı veriyor. Kimi eklemelenme biçimleri ise gelir bölüşümünü daha da eşitsiz kılıcı baskılar içeriyor. Böylece gelir dağılımıyla ilgili sorular ve verilen yanıtlar da Korkut Hoca'nın tüm çalışmasına hakim olan analitik çerçeveden besleniyor ve ona geri dönüyor. Daha sonraki yıllarda yayınladığı *1980'li yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm* adlı kitabında Korkut Hoca bu analitik çerçeveyi toplumsal sınıf boyutuyla birlikte geliştirerek kullandı.

20. yüzyıl Türkiye ekonomisinin devletçilik dışındaki tüm dönemlerde geçerli olan neredeyse yapısal bir temel özelliği de dış ticaret açıkları. 1950 sonrasında dış yardımlardan destek bulan ve belirli siyasal bağımlılıkları da beraberinde getiren bu özellik, 1980 sonrasında kısa vadeli sermaye girişleri ile beslenmekte. Boratav'ın vurgularına bakarak bunu, ekonominin yumuşak karnı olarak nitelendirmek mümkün.

Son olarak da Korkut Hoca'nın hem Türkiye iktisat tarihi çalışmalarında hem de kavramsal-kuramsal çalışmaları arasında özel bir yeri olan tarımsal yapılar konusuna değinmek istiyorum. Türkiye çok yakın zamanlara kadar nüfusunun yarıdan fazlasının geçimini tarımdan sağladığı bir ülke konumunda idi. Hem iktisadi hem de siyasi bakımdan büyük önem taşıyan tarımsal yapıların Korkut Hoca'nın keskin tahlil becerilerinin dışında kalması düşünülemezdi.

Bu bilimsel katkı aynı zamanda siyasal bir nitelik de kazanmıştır. 1960'lı yıllarda, Türkiye'de iktisadi ve toplumsal yapı tahlillerinin siyasal tartışmalarla iç içe yürütüldüğü dönemde, tarımsal yapıların kapitalizme doğru mu geliştiği, yoksa esas olarak feodal bir nitelik mi taşıdığı hararetli bir biçimde tartışılmaktaydı. Kimileri büyük ölçekli çiftliklerin giderek önem kazandığını savunuyordu. Kimileri ise ağalardan ve topraksız köylülerden, ortakçılardan oluşan yapıların Anadolu tarımına damgasını vurduğunu söylüyordu. Korkut Hoca 1969 yılında yayınladığı kısa ama çok önemli makalesinde iki nitelemenin de yetersiz olduğunu, Türkiye tarımına küçük üreticilik kavramıyla yaklaşmanın daha doğru olacağını ortaya koydu. Farklı bir mantığa ve dinamiğe sahip olan küçük üreticilik yapısının kent ekonomisindeki

kapitalist yapılarla birarada yaşayabileceğine, varlıklarını sürdürebileceklerine işaret etti. 1980'lerin başlarında yayınladığı *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm* adlı kitabında ise Korkut Hoca küçük üreticiliği ve kapitalizmle ilişkisini daha formel olarak ele aldı ve aynı yaklaşım ve kavram çerçevesini geliştirdi. Böylece Korkut Hoca hem Türkiye'deki tarımsal yapı çalışmalarının önünü açtı, hem de tarımda benzeri yapıların öne çıktığı pek çok gelişen ülkedeki toplumsal bilimcilere yön göstermiş oldu. Nitekim bu kuramsal-kavramsal katkıya daha sonra uluslararası literatürde işaret edilmiştir.

Güçlü bir analitik çerçeve, tarihe karşı duyarlılık ve emekçi kesimlerden yana bir siyasal duruş. Bunlar Korkut Hocanın tüm çalışmalarına damgasını vuran özellikler.

Türkiye ekonomisi ve Türkiye ekonomisinin tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla ben de dahil olmak üzere pek çok iktisatçı ve toplumsal bilimciye ışık tutan, esin kaynağı olan Korkut Ağabeyi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum. Kendisine ailesiyle birlikte sürdüreceği, verimli çalışmalarla dolu daha nice yıllar diliyorum.

ALİ BORATAV- Benden önce söz alan ve Korkut Boratav'ın bilimsel kimliği hakkında konuşan saygıdeğer hocalarımızı bu salondaki herkes yakından tanır. Ben ise, akademik niteliklerim nedeniyle değil, Korkut Boratav'ın öyküsünü aile açısından anlatmak için davet edildim. Bir iki cümle de olsa kendimi tanıtmamda fayda var.

Özet olarak; Korkut Boratav'ın da amcası olan Müeyyet Boratav'ın oğluyum ve 1982 iktisat-maliye bölümü mezunu bir Mülkiyeliyim.

Bu nedenle, Boratav Ailesi adına anlatacaklarımın yanı sıra, bir Mülkiyeli olarak da, Korkut Hocam hakkında düşünce ve izlenimlerimi kısaca dile getirmek için izin istiyorum...

Bu tür ucu açık bir konuşmaya başlamadan önce insan kendisine bir başlangıç ya da referans noktası arıyor. Ben de aradım ve sonunda Milliyet Gazetesi'nin Business ekinde yaklaşık 1 yıl kadar önce Korkut Boratav ile yapılmış bir söyleşide aradığım yanıtı buldum. Korkut Boratav o söyleşide diyor ki, "sanıyorum ben genetik olarak muhalifim. Belki de muhalif olmayı bir deformasyon, bir özellik olarak da anlayabiliriz."

Bu "genetik" muhalefet, benim çok aşına olduğum bir tanımlama.

Aynı söyleşide, laf lafı açıyor ve Korkut Boratav muhalefet hakkında da bir tasvir yapıyor: "Muhalefet, yani eleştirel düşünce, akıllı iktidarlar için nadide bir çiçek gibidir. O nadide çiçeği kurutursanız, fikir hayatını çölleştirirsiniz."

İlk okuduğumda, bu "nadide çiçek" kelimelerine takıldım ve doğrusu önce kendi

kendime gülerek “Bizim Korkut Amca yıllar geçtikçe duygusal olmaya başladı” dedim.

Sonra ise, şimdilerde borsacı bir Mülkiyeli arkadaşımın trekking yaparken Kaçkarlar’dan Nepal’e, dağların doruklarında çektiği nadide çiçek fotoğrafları aklıma geldi. Geçtiğimiz günlerde bir dönem arkadaşları toplantısında bizlere de gösterdiği bu fotoğraflar, yüksek rakımlarda, sert hava koşullarında, dev granit blokların çatlaklarında kovuklarında toprağa değmeden yetişmiş dağ çiçeklerinin fotoğraflarıydı. Tohumları rüzgara kapılıp belki yüzlerce kilometre uzaklardan gelen o nadide çiçekler, gerçekten çok zor yetişiyor. Biraz da tesadüfen...

Bir tesadüf ya da istisnai durum olarak nitelendirilebilecek bu “nadide çiçek” metaforunu böyle düşününce çok sevdim. Açıklayıcı buldum. Bu nedenle, size Korkut Boratav hakkında konuşurken, hem “genetik”, yani ailevi muhalefetin ne anlama geldiğini, hem de kendi hayatındaki bazı tesadüfleri örneklendirmek istiyorum...

Bizim ailedeki “genetik” muhalefet, benim de yakından bildiğim bir olgudur. Şöyle ki, normal bir insan doğar, emekler, yürür, okula gider, askerliğini yapar, bir iş bulur, evlenir, çocukları-torunları olur, yaşlanır ve ölür.

Biz ise şöyle yetiştik. Ya da normal insanların yaşam çizgisinin şöyle olduğunu zannederek yetiştik. Doğarsın, yürürsün, okula, üniversiteye gidersin, sonra hapse girersin, hatta şanssızsan biraz dayak kötek, işkence de görürsün, derken beraat edersin, yani hukuki olarak kanıtlanabilir bir suç bulunmaz, ama cefa yine bitmez, bir de sürgüne gidilir. Sonra da hatta, genellikle mahkemede beraat edilir.

Bu anlattıklarım babamların, amcamlarının, arkadaşlarının hayatıdır.

Büyük amcam Pertev Naili Boratav’ın 1940’lardan itibaren bu kaderi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’nde yaşamıştır. Benim bildiğim kendisi esaslı bir hümanisttir. Ama komünist diye suçlanıp üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Nihayetinde de bilimsel çalışmalarını sürdürebilmek için hatta başlangıçta ailesini de memlekette bırakıp Paris’e göç etmiştir.

Babam ve küçük amcam ise, Pertev Amca’nın bu hukuk mücadelesi sürerken, Nazi işgali olasılığına karşı İleri Gençler Birliği isimli bir demeğin kurucuları arasında yer almışlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine doğru 1944 tevkifatında Sansaryan Han’daki Siyasi Şube ile tanışmışlardır.

44 tevkifatından hemen sonra Kozan’a 1-2 yıl sürgün edilir. Bu sürgünden dönüp ihtisasını tamamlamak üzereyken de bu kez yaka paça er olarak askere götürülür,

4 yıl Zara'da Sürgün Alayı'nda sağlıkçı er olarak askerliğini yapar. Daha sonra da, işler her karıştığında 50'li yılların başlarında, 6-7 Eylül'de, en son da 12 Mart'da babam bileğine kelepçe vurulup nezaretin yolunu tutmuştur. Kimi kez gerekçe bir Nazım Hikmet şiir kitabıdır; kimi kez, arkadaşlarıyla yapmış oldukları bir toplantı. Hiç birinde de mahkum olmamıştır.

Herhalde Korkut Boratav'ın ortaokul lise ve üniversite yıllarına da, babasının Paris'e yerleşmek durumunda kalması, amcalarının ise hapisane ve sürgün hatıraları damgasını vurmuş olmalıdır. Bu muhalif kimliğin oluşumu açısından, Korkut Boratav'ın çocukluğunu geçirdiği ortam da herhalde büyük önem taşımıştır.

Çocukluk yılları, Pertev Amca'nın yakın arkadaşları, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif, Behice Boran, Sabahattin Ali gibi, o dönemin Türkiye'deki aydınlanma hareketini temsil eden isimlerinin ortasında geçmiştir. Solculuğun ayıp sayıldığı gençlik yıllarında İstanbul'da, babamların sol, hatta TKP ile de bağlantılı bazı arkadaşları ile tanışmıştır...

Bu öyküyü daha uzatmak mümkün, ben bundan 20 yıl kadar önce bizzat şahit olduğum bir ibareye atıfta bulunarak bizim ailenin "genetik" muhalefet meselesini bitireyim. Fatih Nüfus Müdürlüğü'nde bundan 20 yıl kadar önce askerlik tecil kağıdımı almak için gittiğimde, tozlu raflardan bizim aile kütüğünün bulunduğu nüfus kayıtları cildini çıkardılar. Aile kayıtlarının olduğu sayfa açıldığında, babamın ve amcalarımın isimlerinin karşısında, o efsanevi "Kırmızı K" harfini, yani "komünist" ibaresini gözlerimle gördüm. Nüfus memuru da aynı ibareyi görünce telaş içinde defteri kapadı ve bir arka odaya çekilerek, "Şimdi senin belgeni getiririm" dedi.

Bu basit "Kırmızı K" sonuçları açısından hiç basit de değildir. Babam bu "K" ibaresi nedeniyle hiçbir davada mahkum olmadığı halde, 1970'lerin sonuna kadar pasaport alamamıştır. Ruhi Su'nun başına gelenler o açıdan yine bildiğiniz tatsızlıklardır.

İşte Korkut Boratav'ın kendisini tanımlarken kullandığı "genetik muhalefet" tanımının aslı budur. Herhalde bu açıdan bakıldığında, akademik olmasa bile, muhalif kariyerinin zirvesi de, 12 Eylül'den sonra Harare Üniversitesi'nde çalışmak zorunda kaldığı 2.5 yıllık süre olabilir.

Ancak burada bir noktaya daha değinmem gerekiyor.

Korkut Amcam pek sevmez ama, bizim ailenin özellikle baba tarafı, biraz büyükçe, kökleri de araştırılmış bir ailedir. Bu aile, mekan olarak Konya'nın İbradı Kazası'na uzanan ve daha çok hukukçuların, o zamanların tabiriyle kadıların egemen

olduğu bir soya dayanıyor. Pek çoğumuzun evlerinde, baba tarafından 8-10 kuşak geriye uzanan, yani 16-17'inci yüzyıllara kadar aile bireyleri saptanmış soy ağaçları vardır. Benim elimdeki soyağacı da, kabaca 3-5 yüz aile üyesini içeriyor ve 1650 yılına kadar gidiyor.

Bu soyağacındaki Boratav bölgesi ise, aslında çok küçük bir alan ve Korkut Boratav'ın torunları da dahil olmak üzere topu topu 15-20 bireyi içeriyor. Benim bildiğim kadarıyla genetik muhalefet de, ağırlıklı olarak bu küçük Boratav bölgesinde rastlanan bir deformasyon. Tarihin en büyük gizemlerinden biri olmadığı kesin, ama benim için "neden muhalefet ailenin bu küçük öbeğinde ortaya çıkmış" sorusu her zaman ilginç olmuştur.

Şimdilik, ve şu anda bulunduğumuz mekana da hürmet ederek, bir Mülkiye bağlantısı kurayım: Aile üyelerimiz çoğunlukla hukukçudur. Babam, annesinin, 6 yeğeninden 5'inin Yargıtay üyesi birinin de Adliye Nazırı olduğunu söylerdi. Dedemizin babası İskenderun, ninemizin babası da Konya Kadısı imiş.

Bu hukukçu aile içinde bildiğim kadarıyla kendi kuşağında tek Mülkiyeli bizim dedemizdir. Dedemizin kaymakam olarak, Trakya'dan Anadolu'ya, ülkenin sayısız köşesinde görev yapmış olması, Pertev Naili Boratav'ın folklorla ilgi duymasına, ve belki de bizim genetik muhalefet deformasyonuna bir ışık tutabilir.

Ama bu, uzun ve farklı bir konu. Benim burada asıl dikkat çekmek istediğim nokta, aile içinde istisnai ya da tesadüfi bir muhalif kümeleşmenin yaşanmış olmasıdır.

Konuşmamın başında bahsettiğim "nadide dağ çiçekleri" gibi, Korkut Boratav'ın da, bugünkü noktaya gelmesinde aile tarihi açısından pek çok başka tesadüf ve radikal dönüm noktası da vardır. Örneğin, Pertev Amcamız 1952 yılında Paris'e yerleştikten sonra aile, bir çocuğunu Türkiye'de bırakmaya, bir çocuğunu Paris'e götürmeye karar veriyor. Hayrünissa Yenge, Paris'e taşınırken küçük oğlu Murat'ı götürüyor. Ve Korkut Boratav Ankara'da üniversiteye devam ediyor. Murat, Fransa'da atom fizikçisi oluyor, Korkut Boratav Ankara'da kalıp iktisatçı oluyor.

Babama sorsanız, bu tesadüfler çok daha keyifli anılarla süslenir.

Örneğin, rakı sofrasına oturup da, söz Korkut Amca'dan açıldığında babamın anlatmayı çok sevdiği bir dolu tesadüfi öykü vardır.

Bunların en önemlisi doğumu ile ilgilidir. Babam "Korkut tamamen tesadüfen doğmuştur" der. Bunu da bir ayva öyküsüne bağlar. Babamın anlattıklarına göre Hayrünissa Yengemiz doğum vakti gelmesine rağmen bir türlü Korkut Amca'yı

doğuramıyormuş. O sırada babam bir ayva yiyormuş. Babama “Müeyyet canım çekti şu ayvadan ver biraz” demiş. Babamın iddiasına göre ayva Hayrünissa Yenge`nin boğazına kaçmış. Aksırıp tıksırırken Korkut Amca`yı doğurmuş. Yoksa doğum biraz zor imiş...

Hatta babam şunu da ekler; “Hayrünissa Abla, Korkut`un doğumundan her söz açıldığında bana dönüp, ‘Müeyyet o ayvanın tadını hiç unutamadım` derdi”

Acısıyla tatlısıyla bu tesadüfleri daha fazla uzatmadan varmak istediğim sonucu söyleyeyim: Korkut Boratav hepimiz gibi, biraz aile geleneklerinin, aile ortamının, aile arkadaşlarının etkisiyle, biraz da tesadüflerin tesiriyle bu noktaya gelmiştir...

Kendi kişisel tarihimde ise, Korkut Boratav`ı, bölük pörçük bazı çocukluk anılarımın ötesinde, 40`lı yaşlarında yakından tanıma fırsatı buldum. Nasıl ki Pertev Amcamız Paris`e gittiğinde babam Korkut Amcama ağabeylik ettiyse, annem ve babam da ben SBF`yi kazanıp 16 yaşında Ankara`ya geldiğimde beni Korkut Amca ve Çiğdem Teyze`ye emanet ettiler. Onların yanında büyüdüm.

Korkut Boratav o gün de Türkiye`nin iktisat tarihi, uluslararası iktisat, kamu maliyesi ve kalkınma ekonomisi alanlarında en kıymetli akademisyenlerinden biriydi, bugün de öyle... Ben ve dönem arkadaşlarım, 1980`lerin en karışık, hareketli ve hatta “devrim için geri sayan” Mülkiye`sinde üniversite eğitimimizi sürdürdük. Meğer bizim geri sayımımız, 12 Eylül için bir geri sayımımız.

12 Eylül`ün tank sesleri, bizim için gerçek anlamda bir travmaydı. Birbirimizden koptuk, 80`lerin mülkiyelileri olarak, ancak 20 yıl kadar sonra 2000`lere adım atarken yeniden bir araya geldik. 78 – 82 mezunu 350 civarında mülkiyeli bir elektronik haberleşme grubunda yeniden karşılaştık. Ve yeniden tanıştık.

Bir de baktık ki, arkadaşlarımız Dışişleri – İçişleri Bakanlıkları`nda, Devlet Denetleme Kurulu`nda, Merkez Bankası`nda, Hazine`de, TMSF`de, özel sektörün çok çeşitli kurumlarında orta ve üst düzey görevliler haline gelmişiz.

Ben de arada 16 yıl, Doğan, Sabah ve Star Grubu da dahil olmak üzere Türkiye`deki tüm basın gruplarında orta ve üst düzey yöneticilik yaptım. 5 yıldır da oldukça büyük şirketlere iletişim danışmanlığı yapıyorum.

Bizden biraz daha eskiler arasında ise, üst düzey yöneticiler, oldukça önemli seviyelerde politikacılar da var. Bu arkadaşlarımızla, 80`li yılların Mülkiye`sindeki hocalarımız hakkında her zaman kendi aramızda konuşuyoruz. Mülkiye her zaman diğer okullara göre seçkin bir eğitim kadrosuna sahip olmuştur. Biz de kendi dönemimizi, hocalarımız açısından tam bir yıldızlar geçidi olarak hatırlıyoruz.

Korkut Boratav'a gelince, o, bizim dönemimizin çoğunlukla sol eğilimli hocaları arasında bile, biraz daha solda sayılırdı. Bundan 20 yıl önce de statükonun muhalifi ve eleştirel düşüncenin temsilcilerinden biriydi. Bugün de bu pozisyonunu istikrarlı bir şekilde sürdürüyor.

Oysa bugün bakıyorum, benim statükonun tam da ortasında olan dönem arkadaşlarımın önemli bir kesimi, "Korkut Hoca'nın bizim için ayrı bir yeri vardır" diyorlar. Kendi aramızda, sık sık, liberalizm, özelleştirme, yabancı sermaye gibi konulardan söz ediyoruz. Ama bir yandan da fikirlerine ve kimliğine en çok değer verdiğimiz üniversite hocalarımızdan biri Korkut Boratav.

Buraya konuşma yapmaya geleceğimi öğrenen 20-25 arkadaşımın "Korkut Hoca'ya selam, hürmet ve saygılarımızı ilet" diye özel mesajlar, anılarını yazdıkları mailler aldım. Bu toplantıya da İstanbul'dan 3 dönem arkadaşımın birlikte geldik. Şu anda bu salonda da dönem arkadaşlarımdan 15-20 kişi var.

Peki bu sevgi neden?

Bu soruyu arkadaşlarıma da sordum. Doğru dürüst bir yanıt bulduğumu söyleyemem, ama sanıyorum ki, bu sevgi ve saygının nedeni, eleştirel düşüncüyü bize taşıyanlardan, tanıştıranlardan biri olduğu içindir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Mülkiyelilik, bugün pek çok çevre için biraz demode bir kavram haline geldi. Bu eğilim, herhalde devletin en azından "fiziken" küçültülmesi çabalarıyla bağlantılı bir konu. Oysa, emin olun ki, çeşitli kurumlar içinde aktif görevini sürdüren Mülkiyeliler'in hiçbiri bu kavramı demode bulmuyor. Aksine yaşıyorlar.

Yaşatabilmeleri için ihtiyaç duydukları zihinsel enerjiyi de, okulda kazandıkları eleştirel düşünce onlara sağlıyor. Sanıyorum Korkut Boratav ve arkadaşları, "yıldızlar geçidi" diye tanıdığımız Mülkiye hocalarımız işte bu nedenle, sınıf arkadaşları tarafından özel olarak seviliyor...

Bizim aile, biraz önce de bahsettiğim gibi oldukça büyük, muhafazakar değerleri de olan bir aile. Ama bu aile, genetik deformasyon olarak da tanımlanabilecek muhalif, tutuklu, mahpus ve sürgün Boratav kümesini, her zaman sempati, hayranlık ve saygıyla anmıştır.

Eleştirel düşüncenin yaşatılabilmesi için, üniversite ortamının da bünyesindeki muhalif ya da aykırı sesleri, her zaman aynı sevgi ve saygıyla benimsemesi gerektiğine inanıyorum.

Belki böyle bir temenni gereksizdir. Tabii ki, bugünkü üniversite ortamı 1940'lar ya da 80'lerle kıyaslanamayacak kadar özgür. Ama yine de bunu isterseniz bir "genetik paranoya" olarak kabul edin. Ailemizde, bu paranoyaya gerekçe olabilecek yeterince yaşanmış örnek bulunuyor.

Hem bu toplantıya katılanlara, bizleri dinleyenlere, hem de bu toplantıyı düzenleyenlere ailem ve kendi adıma teşekkür ederim.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV – Emekli olduğum için Sevgili Celal diyeceğim sana, Sayın Dekan demeyeceğim. Sevgili meslektaşım, sana da Kürsü Başkanım demeyeceğim, Ercan diyeceğim. Ve tabii hepsinden önemli Tarih Vakfı'nın hâlâ Yönetim Kurulu üyesi olan İlhan.

Hemen şunu söyleyeyim: Bu toplantı Tarih Vakfı'nın toplantısıdır. Ben zaten "Evet" demekte çok tereddüt ettim. SBF'nin benim için yeni bir toplantı yapması ölçüyü kaçırdı. Çünkü bana emekliliğimde her türlü ödülü verdiler, teşekkür ettiler, toplantılar yapıldı, Mülkiyeliler Birliği yaptı, öğrenciler yaptı... Yani, emekliliğimle ilgili yapılacak her şeyi, her kadirşinaslığı Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Mülkiyeliler camiası yaptı. 70 yaş kutlama diye bir alışkanlığı yok Mülkiye'nin; ama, Tarih Vakfı bu girişime kalkışınca, SBF ev sahipliği yaptı. Herhalde meramımı anlatıyorum; çünkü, burada benim için güzel düşüncelerini paylaşan en az iki arkadaşım, birisi Tuncer, öbürü de sanırım Bilsay; 70'lerini tamamladılar. O nedenle, ben özellikle Tarih Vakfı'nın davetini kabul ettim. Ama, hemen şunu söyleyeceğim: Değerli dostlarım, kıdemli arkadaşlarım, eski öğrencilerim, şurada benim yerimde olduğunuzu kabul edin ve bu davet sahiplerinin bana çok eziyet çektirdiklerini de lütfen idrak edin! Fiilen kardeşim olduğu için, Bilsay bunu anladı, söyledi de!.. Arkadaşlarımız "100 üncü yaşımı kutlar" dediler... Çok da imkânsız değil. Bizim aile uzun yaşıyor. Ama, bir yerde 100, 88, 98'de filan defteri kapatacağız. O zaman sağ kalan dostlar, eski öğrencilerim bu işi yapsalar da biz bu eziyeti çekmeseydik.

Buna karşılık, ben de biraz intikam alacağım. Burada bu arkadaşlarım hakkında düşündüklerimi yahut onlarla paylaştıklarımı söyleyeceğim, o kadar.

Tersten başlayayım, Ali: Kuşağın, yani ailenin biraz genetik muhalefeti deyince, Lysenko diye bir Sovyet bilim insanı var. Doğa bilimcilerin yanlış olduğunu düşündükleri bir tez ortaya attı. Ona göre, kazanılan özellikler genetik olarak bir noktadan sonra mutasyona uğrar ve sonraki kuşaklara devredilirmiş. Bunu, biyoloji alanında kanıtlamaya çalışmış, kanıtladığını da iddia etmiş; ama, rivayete göre Sovyet biyoloji biliminin iflasına yol açmış. Şimdi, bizim ailenin de böyle bir durumu var. Atalarımız biraz ters buldukları çevreyle takışa takışa muhalefetlerini genetik olarak da bizim kuşaklara kadar taşımışlar. Bu muhalefet 200-300 yıl önce filan İbradı'da

bir Çınar ağacına asılmış bir aile büyüğümüz varmış, ondan mı başlıyor bilmiyorum. Dedemizin bu işi sürdürdüğü kesin. Ali bahsetti. Naili dedemiz Mudurnu'da kaymakamlık yaparken Milli Mücadele patlak veriyor, İstanbul'a daha yakın, saltanata bağlanması normal, Mülkiyeli, ayrıca günlük hayatında tutucu bir insandı. Bir de Abaza isyanı patlak vermiş o bölgede. Mudurnu'yu da tehdit ediyor. Nitekim, Mudurnu halkı da Abazalara katılıyor, dedem de çatıdan kaçarak Milli Mücadele saflarına katılıyor, karısını ve çocuğunu veya çocuklarını arkada bırakarak. Bunu, şunun için diyorum: Bu tutucu adam bir muhalefet yapmış. Sonraki kuşaklar büyüklerinden göre göre muhalefet, genlerine geçiyor belki. Ama bugünlerde işler biraz karışıyor. Bugün muhalefet nedir, onu da tanımlamak çok zor. Yani, Ali ve bazı arkadaşlar İstanbul'dan geliyor, biz de Ankaralıyız. Acaba düzeni İstanbul mu temsil ediyor, Ankara mı? Hangisine muhalefet etmek aykırılık oluyor, bunu da algılamak zor. Dolayısıyla sonraki nesillere ne tür bir "muhalef gen" devredeceğimiz hususu biraz karışacak. Ali'ye gelince: Bahsetmedi, o da kendi kuşağının muhalefet görevini yaptı. Üstelik Mülkiye'de, Ankara'da bizim himayemiz altında, ancak SBF yurdunda kalırken, güzel güzel okuyacağı yerde gitti hapse girdi. Ondan sonra, Ali'nin hapisteki kaderiyle ilgilenmek görevini biz de paylaştık. Ama mahpushane ziyaretlerine alışık olduğumu da hatırlatayım. Babaannemle ve emekli kaymakam, eski muhalif Naili Bey'le birlikte, ben daha küçük bir çocuk iken Ali'nin babasını ve amcasını Harbiye askeri hapisanesinde ziyaret ettiğimizi hatırlıyorum. Böylece, aileden aileye geleneği bu sefer Ali devraldı ve biz onu Mamak'ta ziyaret etmeye başladık. Ali böyle aykırılıklar yaptı.

Bir de, beni başka nedenlerle sıkıntıya sürüklerdi. Son sınıfta benim öğrencim. Bu talebe takımı Ali'yi sıkıştırmaya başlamış, "Hoca ne soracak?" O da, işletiyor arkadaşlarını, "şurayı çalışın" filan diyor. Şimdi kravatlı, şık, biraz ciddi bir hava almış, fakat ben arkadaşlarını işlettiğine eminim. Bu koşullarda benim de görevim iyi kâğıt verirse de Ali'ye düşük not vermek, kötü verirse göğsümü gere gere çaktırmak. Ama ödüm de kopuyor, çünkü ne söylediğini, kimi işlettiğini falan kontrol etmek mümkün değil. Böylece Ali Mülkiye'de bizi epey üzdü. Fakat bir şansı var, hapse girip çıkması 12 Eylül'den biraz önce oldu. Yani, bu işler başına altı ay sonra gelse hayatı iyice allak bullak olacaktı.

Tuncer Bulutay'a geleyim. Bu arkadaşımız, sevgili dostumuz ayrıldı. Keşke olsa da yüzüne söylesem. Burada benim için konuşan meslektaşlarım içinde birlikte çalışma yapmadığımız tek arkadaşım Tuncer. Niye? Çünkü, sanırım bir çalışması dışında çok güçlü bir bireyciliği vardır Tuncer'in. Yani, umumiyetle bilimsel üretimi tek başına yapmıştır ve bu konuda ödün vermez. Ama, öte yandan, bana göre bu Mülkiye'nin en güçlü kurumsal edinimlerinden biri olan kürsü geleneğinin mükemmel bir temsilcisidir. Akademik mesleğin temel biriminin kürsüye intikal etmesini sağlayan

1946 tarihli Üniversiteler Yasası, aslında bir Alman Yahudisi olan Hirsch'in eseridir. Hirsch, Almanların kürsü sistemini Türkiye'ye taşımıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde asistan olarak başladığı akademik mesleğinde Tuncer, kürsüsünü Sadun Ağabeyden devraldı, miras aldı. Ama, onun izini sürdürdü ve bana göre daha da geliştirdi. Hâlâ o kürsü ayaktadır. Yani, Tuncer'in kürsüsünün üç değerli mensubu Nuri Yıldırım, Hasan Ersel, Yılmaz Akyüz bugün üniversite dışındalar. Uğur Korum'u toprağa verdik. Ercan Uygur burada, o kürsü hâlâ bir çekirdek olarak vardır ve Tuncer kürsüsünü bir bilim yuvası haline getirmiştir.

Tuncer yaşlandıkça yumuşadı. Benimle beraber Fakültede genç bir asistanken ve birlikte yetişirken çok ters bir adamdı. Tersliği, galiba epey de sürdürdü; insafsızdır mesela. Tuncer'le karşılaştırarak bana yumuşak derler, biz de akademik standartlarda hiç ödün vermedik; ama Tuncer'inki ile hiçbirimiz boy ölçüşemedik. Tuncer anlattı; Maliye Enstitüsü'nün büyük salonunda beraber çalışırdık. 10-12 tane masa, bir de başımızda sekreter İffet Hanım var ... Tuncer bazen inzivaya çekildi kendini, spor salonunun üstündeki odalara gider, bir iki ay hiç görünmez. Sonunda bir makale üretir ve makalesinde daha önceden doğru bildiği şeylerin yanlışlığını kanıtlar. Ve üretim sürecinde iken, koridorda selam da vermez kimseye, iki rahmetli arkadaşımız hariç: Birisi Ahmet Demir, öbürü Vahdet Aydın. Sonra makaleyi tamamlayınca rahatlar. Bir bakarsınız eski Tuncer gibi olur. Gelir yine sohbetlere, tartışmalara, esprileriyle katılır. O günlerde, Tuncer inzivaya çekilince, "uzak durmak lâzım bu Laz'dan" derdik! Bugünlerde, yani emekliliğimden sonra ise, Türkiye'yi, dünyayı, iktisadı en keyifle konuştuğum arkadaşlarımın başında Tuncer geliyor.

Biraz önce bahsettiğim eziyetin arkasında şu algılama var: Değerli arkadaşlarım, sağ olsunlar, beni övdüler. Türk milletinin bir özelliği olan sahte bir tevazuuyla değil; samimiyetle söylüyorum: Ölçüyü kaçırdılar. Yani, kısaca da söyleyeyim niye olduğunu: Bir sosyal bilim insanı, iktisatçı olarak neler biliyorsam, bu arkadaşlarımla birlikte öğrendik. Tuncer dışındaki tüm arkadaşlarımla da ortak ürünlerimiz, yani, yazılı üretim sürecine giren katkılarımız oldu. O katkıların hepsinde ben ne verdimsem, en az o kadar aldım o arkadaşlardan. Tuncer ise kürsü disiplininin dışında Mülkiye iktisat birikiminin temel direklerinden biriydi ve yoğun sözel iletişimimiz daima var oldu ve hep birbirimizden öğrendik. Dolayısıyla ben kendim için ölçünün fazla kaçtığımı düşünüyorum. Benim için söylenenlerde bir özellik de var; kötü kalpli dostum Ergun Türkcan'ın kastettiği gibi, iskele babası gibi sabit durursanız; başkaları sallanıp, savrulup gittiklerinde, -Ergun Türkcan'ın sevdiği rant teorisine göre- kıtlık rantından yararlanıyorsunuz.

Bilsay Kuruç'la koridorda bir fotoğrafımız var, Bilsay'ı hemen çıkarırsınız. Korkut Boratav'ı pek çıkaramazsınız, çünkü tarih Korkut Boratav'ın üzerinden silindir gibi

geçmiştir, oradaki delikanlıdan değişik biri olmuştur. Bilsay ise bugün de hâlâ o fotoğraftaki gibidir; sıırım gibidir. Orada biz dikkatle bir şeye bakıyoruz, Bilsay hatırlamadı; ortak bir çalışmamızın üretim süreci içindeyiz. *İktisat Çevirileri* diye bir kitap yayımladık, çok ilginç ve bugün için bile önemli görülebilecek bir derlemedir. O çevirilerin seçmesini birlikte yaptık. Sanıyorum 1963 yahut da 1964'te bu derleme üzerinde çalışırken Orhan Türkay tarafından fotoğrafımızın çekildiğini biliyorum. Bilsay'la hep yakın, yoğun iletişimimiz oldu. Cevdet Erdost'un editörlüğünü yaptığı bir kitapta müşterek katkılarımız var. Ben, İngiltere'ye gittim, Bilsay Türkiye'de idi, doktora tezimin yayınlanmasını o sağladı. Sonra o Norveç'e gitti, ben Türkiye'de idim, doçentlik tezini yetiştirmesi lazım, galiba, 31 Mart filan gibi bir tarihte bize parti parti yollamaya başladı Bilsay. Parti parti teksir kâğıtlarıyla yolluyordu. Mesela, birinci bölümün 15 sayfası geliyor, tarih Martın 18'i. Derken 20 sayfa daha geliyor, Martın 25'i. 31 Mart yaklaşmış, geliyor tez, biz boyuna, çoğaltıyoruz, arkası nerede?.. Martın 31'i cumartesiye geldi filan, iki gün daha kazandık, "Bibliyografya" kısmı geldi, fakat sanıyorum (K) harfinde bitiyor, yani (L) ve (M) harflerinde hiçbir eser yok. Bilsay da bize öyle bir eziyet çektirdi, benim ona çektirdiğim eziyetin karşılığında. O benim sevgili kardeşimdir; dediğim gibi, aşağı yukarı beraber büyüdük.

İlhan Tekeli ile aynı üniversitede yer almadık ama, birlikte yargılandık. Diyeceksiniz ki: Yine malum sebeplerden mi? Aydınlar Dilekçesinde yargılandık; ama, Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi olarak yargılandık bir kere de. Üstelik, birinci, yani siyasi yargılamadan beraat ettik, ikinciden etmedik. İkinciden affa girdik. Yani, gelen yazı bize "Dava düştü" demiyor, "Affedildiniz" diyor. Niye yargılandık? Uzatmayalım: Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı'na bir olanak veriyor. Bakan değişince o olanağı geri almaya çalışıyor, hatta kötüye kullandığımızı iddia edip cezalanmamızı istiyor. Müşterek çalışmalarımız da var. 1984'te yayımlanan Türkiye'de krizin oluşumu üzerindeki ortak bir yapıtımız var. ... Bir de İlhan Tekeli, benim Türkiye Cumhuriyeti iktisat tarihiyle ilgili yazdığım her şeye temel oluşturan bir dizi çalışmanın da (Selim İlkin'le birlikte) yazarıdır.

Ergun Türkcan'a geleyim: Arkadaşlar, şimdi ona kötü kalpli diyorum, zaten öyle bir şöhreti vardır; ama, onu sevmeyenler değil, arkadaşlarının kullandığı bir lâkabı vardır. Söyleyeyim mi?.. Ergun'a Arapça "mel'un ve menfur" denilir, yani lanetlenmiş ve nefret edilen!.. Niye? Çünkü ters bir arkadaş da ondan. İki üç ayda bir bizi evine çağırır, iki üç kadeh içeriz. Bir gün bir yerde "Türk insanı" lafını görünce, "Tam isabet; naenderthal insan gibi yeni bir insan türü keşfettiler. Doğru teşhis" Şimdi, böyle konuşan bir arkadaşla uyumlu çalışmak çok zor ama, ben onunla da çalıştım! Hem ondan öğrendim hem ona da herhalde bir şeyler öğrettik. Oktar Türel ile birlikte, onun da katkısıyla yaptığımız bir büyük derlemenin ortak editörüüz ve başka birlikte çalışmalarımız da var. Fikir hayatında "muhalif ses olsun" denilir

ya, bu Ergun arkadaşımız hep muhalif, ama yani hep tersten muhaliftir. Yani, bir yerde bir genel eğilim muhalefete kayarsa, biliniz ki Ergun, muhaliflerin muhalifi olacak; muhakkak herkesin sinirini bozacak tersten bir laf edecektir. Onun özgün görüşlerini sizlere aktarmaya başlasam, yeni bir polisiye vaka ile karşılaşma riskiyle başımız derde girer.

Oktar arkadaşımıza geleyim. Aslında Siyasal Bilgilerde iktisat doktorasını yaptı; ama, ben yoktum o komisyonda, belki de yurt dışındaydım. 1965'te iktisat mesleğine geçti, meslek değiştirdi, 1975'te de akademik mesleğe geçti. Ondan sonra birlikte araştırmalarımız oldu, yurt dışına birkaç kere birlikte gittik, orada araştırma sonuçlarımızı tanıttık, sunduk, tartıştık. Şimdi bana "Çok dakiktir" diyor. Ama o birlikte çalışmalarda Oktar titizliğiyle kök söktürmüştür. Bitirmemiz lazım, Oktar'dan bir şeyler gelecek... Şimdi, biliyorsunuz bir milli muhasebe özdeşlikleri içinde son bir oranı veya rakamı bakiye sistemiyle bulursunuz. O kadar sıkışmışız ki, işte A'yi, B'yi, C'yi bulduk, toplamı da biliyoruz; "yahu Oktar, şu D'yi de bakiye olarak şey edelim, vakit kalmadı" Hayır, Oktar'ın antika bir hesap makinesi vardı, hâlâ onu kullanıyor olabilir, Sina Akşin gibi yeni teknolojiye geç intibak eden, ama sonunda intibak eden bir arkadaşımızdır... Sina tamamen ümitsizdir. Oktar'ın antika makinesi uzun bir kordonla çalışır, gelir eve, başlar yeni baştan hesaplamaya... "Yahu Oktar, şunu bakiye yapalım, sonra düzeltiriz" Hayır, onu yeni baştan hesaplayacak, ama bir tutmazsa, bütün A, B, C ve D'yi de yeni baştan hesaplamamız gerekecek. Neyse ki umumiyetle doğru çıkar. Araştırmanın Oktar'a ait tablolarını bekliyoruz. Ümidimizi kestiğimiz anda birdenbire el yazısıyla derlenmiş, tüm yöntem, kaynak notları eksiksiz; hata içermesi imkânsız, fevkalade düzgün, tabloları getirir.

Beni bu toplantıyı kabul etmeye ikna eden Şevket Pamuk'a geleyim. O, SBF'ye asistan olarak girdiğinde, asistanlık çok prestijli bir meslekti. Tuncer gibi arkadaşlarımızın varlığı nedeniyle iktisat alanında da SBF ayrıca prestijli idi. Hemen söyleyeyim. Fakültede politik, ideolojik, bilimsel ayrılıklar, farklılıklar nedeniyle, öğretim üyeleri atamalarda ve akademik ünvanların verilmesinde adam kayırmaya izin vermemek için olağanüstü titizlik gösteriyorlardı. Yani, o yüzden o dönemin akademik ünvanları, atamaları bilimsel ölçütler açısından çok sağlıklıydı. Her doktora jürisinin oluşumu Fakülte Kurulundan geçiyordu. Bugünlerde bu işler gevşedi. O zaman öyle değil; Fakülte Kurulundan geçince, doktora hocası solcu biliniyorsa, onu dengeleyecek muhakkak karşı kanattan birisi ve bir de orta yerde, tarafsız biri konulacak... İşte Şevket'in girdiği asistanlık sınavı ve jüri de böyle düzenlendi... Ben bu titizliği şahsen hep uyguladım. Tuncer, nesnel-bilimsel ölçütlerin egemenliğinin tabii en insafsız bekçisiydi! Şevket'in girdiği asistanlık sınavına çok sayıda insan girdi. Ben, bütün adayları bilmiyorum. Şevket hak etti ve kazandı. Tabii, kendisini tanıtmak için odama gelince ben şunu demişimdir ona: "Çok güzel, özgeçmişinizi

öğrendik, sınava girin ve başarılı olursanız birlikte çalışmaktan memnun oluruz” Halbuki Amerika’da enformeldir bu ilişkiler. Yani, hoca isteyince aşağı yukarı alır yanına değil mi?.. İşte, biz Mülkiye’de bu şekildeydik. Şevket’in sınavı o kadar düzeyli ve gerçek bir yarışma sınavı oldu ki, sınavı kaybeden iki arkadaşımızdan birisi daha sonra Hamburg Üniversitesi’nde İktisat Profesörü oldu, şu anda da Almanya’daki yeni sol partinin milletvekili. İsmi de söylemiyorum. Kaybedenlerden bir diğeri de, daha sonra Dünya Bankası’na gitti, üst düzey uzmanlardan biri oldu. Yani, Mülkiye’de aynı sınavı kazanan ikinci arkadaşımız, daha sonra bizden ayrıldı ama yazar ve düşünür olarak ismini tanıyacaksınız, Etyen Mahçupyan idi. Ama, başarılı bir meslek sürerken, özel nedenlerden ötürü ayrıldı. İşte Şevket’i mesleğe böyle aldık. Bu ağır seçme süzgecinden geçti ve 6-7 yıl, yani başımıza 12 Eylül kazası gelinceye kadar, birlikte çok güzel dersler oluşturduk; verdik. Şevket 12 Eylül rejiminin üniversite tasfiyeleri başladıktan sonra, istifa etti, gitti. Ama yiğitçe terk etti, onu da söyleyeyim. Yani kendisini boşluğa atarak terk etti. Ben ondan çok şey öğrendim, hâlâ öğreniyorum. Ortak bir makalemiz var, kendisi de sözünü etti.

Ben, bu arkadaşarımdan, kardeşlerimden çok şey öğrendim. Onlara da birşeyler vermiş olabilirim.

Benim bu kadar sene sosyal bilim insanı olarak kalmamda bir şansım da oldu: Akademik uğraştan hemen hemen hiç ayrıldım. İşsiz kaldığım zaman bile araştırma projeleri, telif kazançları gibi şeylerle hayatımızı yürüttük, sürdürdük. Biz üniversiteden atılınca annem bir telgraf çekmiş Kenan Evren’e: “Bizim aileyle uğraşmaya ne zaman son vereceksiniz?” gibi. O sırada da yaşı epey ileri, ben de çok kızdım, “yahu ne oluyor, sen kendini nerede sanıyorsun? O telgraf açılmaz, yani yırtılır atılır. Hele Türkiye’den atsaydın hemen polis takibatıyla karşı karşıya gelirdin” dedim. Öte yandan annem ve babam o yıllarda emekli maaşlarını bize bıraktılar. Halbuki babamın emekliliği de zor kazanılmış bir emekliliktir. O, üniversiteden açığa alınarak uzaklaştırıldıktan sonra 2 yılı 1 yıla sayılarak ve hiç terfi etmeksizin yarım maaş almayı sürdürmüştü. Bu aile desteğinin de katkısıyla; daha sonra da Zimbabwe Üniversitesi’nde öğretim üyeliği yaptığım için, ben SBF’den ayrı kaldığım yıllarda da hep akademik uğraşlarımı sürdürdüm. Bazı arkadaşlarımız kadar şanssız değildim. Ama tabii burada yine usulen söylemiyorum, bunu bir gerçek tespit olarak söylüyorum: Kendisi de başlangıçta akademisyen olan, Dil Tarih’in Sosyal Antropoloji Kürsüsünde parlak bir gelecek için bütün koşulları taşıyan bir asistan olan karım Çiğdem, erken bir aşamada mesleğinden koptu. Yani, akademik geleceğini bana harcadı. Yani, bir akademisyeni kaybettik, ikincisi onun nemasını yedi açıkçası. Bu kayba sebep olmanın ezikliğini hâlâ hissediyorum. Erken, yani kırk altı yıl önce evlendik. Kısacası onunla da beraber büyüdük. Gıyabında olsa bunları daha rahat söylerdim, bu vesileyle bu borcu da ifade etmiş olayım.

Sevgili dostlar, arkadaşlar, eski öğrencilerim, gençler; bu toplantıda benim için yapılan konuşmaları dinlerken eziyet çektiğimi samimiyetle anladınız herhalde. Ben de, bu arkadaşlarım hakkındaki düşüncelerimi söyledim, rövanşı aldım. Hepinize çok teşekkür ederim. Sevgili Tarih Vakfı dostlarım ve Sevgili Celal, Sevgili Ercan; sizlere de, bu imkân verdiğiniz için, bu güzel toplantı için teşekkür ederim. Hepinizi saygı, sevgi ve muhabbetle selamlıyorum.